

GÂNDIREA

INTOARCEREA LA EVUL MEDIU

DE

EMANOIL BUCUȚA

La un sfârșit de reprezentație de teatru de păpuși se întâmplă uneori ca după lăsarea cortinei peste mica scenă, o lume neașteptată să năvălească din adevăratele culise. Publicul, care a chemat-o cu aplauzele lui, se uită înfiorat. Sunt toți trăgătorii de sfori în carne și oase, pianistul în care se continua sonor bătaia zadarnică de-adineauri, de degete de cârpă în niște clape numai vopsite pe o scândurică, e cântărețul din cap, regisorul în haine negre, electricianul cu halat albastru. Pe ei îi urmărea și îi auzea, deși nu aveau ființă, pe când cei cari îi cădeau sub simțuri erau o amăgeală. Trecerea aceasta apoi, deodată, dela lumea de șaizeci de centimetri, la niște inși cari ies cu tot capul prin cerul cu stele al celorlalți, descumpănește. Proporțiile se sfărâmă ca niște schele și privitorul descopere încheeturile și meșteșugul vieții.

Icoana aceasta nu-mi dă pace, când mă silesc să văd la începuturile lui romantismul. O sută de ani au trecut, de când mișcarea a îndrăsnit să-și strige numele și speranțele într'o prefață de bucată de teatru în versuri și în acea țară de unde Europa se învățase să-și primească revoluțiile. Eram atunci în strânse legături sufletești cu Franța.

Înrâuririle care puteau să însemne ceva, ne veneau mai cu seamă de acolo. De aceea datorita să serbăm centenarul romantismului în acelaș an. Ca la o chemare, marii cavaleri cu mantale cu coadă lăsată pe sabie și pălărie cu largi margini și pene, cardinalii astrologi și dulgheri de State, castelanele cu mâna pe inimă și lăncerii puși la orizont să ție în sulii împărățiile, cad moi în propriul lor decor și oamenii, cari se învoiseră să vorbească prin ei, îi părăsesc și ne ies uriași în întâmpinare. E o desfacere eroică din măsura obișnuită a pământului. Patosul ia locul vorbei și simțirii de toată ziua. Închipuirea acopere sau preface starea a avea. Soarele nu mai răsare și lasă luna pe cer. Omul vrea să fie singur și să plângă. Ruine de trecut se arată pretutindeni. Un fluer cântă. E romantismul.

Ne mișcăm între aceste două stări, clasicism și romantism. Diferențieri și variante, mai mult metodologice, nu lipsesc, dar ele nu trebuie să întunece adevărul. După o vreme de liniște, de șlefuire îngrijită a tiparelor, de domnie a dreptei judecăți și de clădire a unei societăți raționale, se pornește vijelia din patru părți de zare. Prisosul sufletului rupe orice zăgazuri, cele mai nebunești visuri calcă printre noi cu pași omeștești, totul se amestecă și se frământă din nou și credința îndreptățește orice așteptări, mai tari decât orice lege. E, cu alte cuvinte, care apropie de Tracia și de noi, apolinicul și dioniziacul, clasicul și romanticul. Ele se vor urma totdeauna. Nu știm să născocim altceva.

Istoria literaturii păstrează în foile ei ceea ce scriitorii români au dat vremii, la început înegurați încă de poezia anacreontică și neogreacă de curte și apoi tot mai liberi. După o fabulă în genul lui Lafontaine sau o scrisoare pe calapodul lui Boileau, la

atâția Lamartine răsună într'o meditație aproape aidoma. Valul hugolian a acoperit apoi lirica noastră, cu retorica și antiteza, ca mijloace de stil, și cu medievalismul, eroica lângă idilă, orientul, teatrul, politica și cum se mai numesc preocupările ideale. La răstimpuri pătrundea câte un ecou din Byron sau din poezia germană. Proza se apropia de cronică și se umplea de culoare și de mireasmă veche. Era ca o pregătire pentru piscul romantic al lui Eminescu. Marele poet făcea să trăiască între noi, până adânc în epoca modernă, o școală care atunci în alte părți își dăduse de mai bine de-o generație roadele. Floarea albastră a lui Novalis își ridică străvezia tulpiniță pe răzorul literar românesc al lui o mie optsute nouăzeci.

Nu însă ceea ce face parte din istoria literară cred că trebuie să ne oprească astăzi. O aniversare înseamnă, firește, în întâiul rând amintirea faptului, în cadrul de odinioară, dar înseamnă și urmărirea lui în ceea ce mai are viu și îl încorporează vremii noastre. Romantismul român a avut aceste rădăcini, această dezvoltare, acești purtători de steag și această izbucnire de putere sau revărsare și prefacere în alte mișcări. Materialul intră într'un minunat studiu de mediu și într'o măreață galerie de portrete. România politică și spirituală e o creație romantică. Suntem un copil al secolului, în această înfățișare a lui. Dar am trecut de marea răspântie? Și nu cumva cele mai iubite valori, la care ne uităm mereu ca în niște hărți pe drumurile idealului, ne vin de dincolo? Iată o cercetare care ar trebui să ispitească și ar face parte dintr'un program mai deosebit de serbare. Eu îi spui numai pe nume, fără s'o încerc.

Ceea ce m'a izbit mai mult pe când întârziam între cele mai vechi documente romantice, care apar năvalnic în mijlocul secolului luminilor, cu cincizeci și cu șaiszeci de ani înaintea prefeței lui Cromwell, a fost un fenomen de paralelism destul de ciudat. Raționalismul, ca o continuare a Renașterii, ajunsese la ultimele consecințe. El biruise și la popoarele unde Renașterea ca atare, mișcare păgână, de întoarcere la arta, știința și natura clasică, nu putuse pătrunde. Evul Mediu fusese înfrânt și lichidat. Tot ce-i făcuse faima era un prilej de batjocură. Cel mult, dacă mai trăia, el nu mai trăia în instituții, ci căzut la fund, în păturile populare și în amintirile colective. De acolo a izbucnit într'o bună zi, vulcanic, la suprafață. Cerul senin al rațiunii s'a brăzdat de fulgere și s'a înecat în funingine. Frumoasele construcții s'au prăbușit. Dar peste pământul secătuit de o prea lungă și savantă cultură, s'au cernut cenușile roditoare și s'a scurs aurul. Romantismul e față de Evul Mediu ceea ce e Raționalismul față de Renaștere. Evul Mediu înseamnă însă domnia credinței. Romantismul e în esența lui religios. El duce mai departe, fără să-l repete, Evul Mediu și reia astfel, trecând peste o silnică întreprere, evoluția normală a culturii europene.

Evul Mediu era însă catolic, în organizație unitară a societății, sau mistic în adâncime, în formele revoluționare de împingere înainte sau de smulgere din împietrire, a ideii religioase. Întăile cercuri de meditație și întăile încheșări literare au avut acest caracter, atunci când ceea ce se poate numi zorii romantismului s'a arătat, aproape de odată în Anglia, Germania și Franța. Cel mai zgomotos în nume și acțiune din noii veniți a fost mișcarea de Sturm-und-Drang, din care în tinerețea lui s'a adăpat și Goethe și a scos cel puțin Suferințele lui Werther, partea întâia din Faust și cântecul de adorare pentru catedrala din Strassburg; cel mai duios și cu îndelung răsunset, eroul celt, Ossian, înviat în fragmentele de poezie populară scoțiană ale lui James Macpherson, dela 1760, care, dacă vor fi adevărate, au suferit aceleași schimbări ca Miorița și toată colecția românească sub degetele lui Alecsandri; iar cel mai neașteptat, Confesiunile lui Rousseau, Învierea sensibilității catolice în țările Sfântului Petru și convertirile de mari protestanți, au acest temei.

Între noi, romantismul a descoperit rând pe rând izvoarele ascunse din care-și sorbea vлага : istorismul, folklorul, dar a șovăit înaintea celui mai puternic. Aici imitația e mai grea. Catolicismul ni-era străin, iar puteri proprii, ca să împrumutăm un nou înțeles ortodoxiei, ca Slavofiliile aproape contemporani, ai Rusiei, n'aveam. Mâna care se afunda în trecut, dădea apoi de o haină teologală slavă și greacă. Limba română a pătruns în cărțile sfinte, și nu pentru cult la început, ci pentru citanie laică, datorită înrăuririlor reformate maramureșene și ardelen. Întâia tonalitate adevărată biblică la un scriitor o întâlnim la Bălcescu, fără să putem fi siguri că acest liberal revoluționar, plin de altă filozofie și ca un frate cu atâția necredincioși, păstra legături cu biserica. Ea e poate împrumutată, mai mult decât din cronici, din scriitori francezi ai timpului, lumești și sfinți. Ca formă pură, turnată în bronz asemenea unor uși de baptister florentin, e cu atât mai poruncitoare și mai caracteristică și va apăra totdeauna de pieire Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, mai mult decât documentul închis înăuntru. Dar nici călătoria la câteva mănăstiri din Oltenia a lui Grigore Alexandrescu, nici misticismul național al marelui istoric muntean, nu străbăteau mai în miezul lucrurilor. Eminescu însuș se oprea la biserică numai ca la un decor totdeauna de față pe la o mie patru sute și locul religiei îl lăsa filozofiei prin care a ajuns până la budism. Romantismul amenința să-și încheie ciclul, fără să scoată din sine între Români tocmai ceea ce alcătuiă întâiul lui drept la viață și cea mai îmbrățișată manifestare.

Gândul vânturat de atunci, turnat, la noi, în întrupări neizbutite și bubuitoare la vecinii de acelaș crez, nu s'a mai liniștit. El a lucrat neconținut, ca să iasă în sfârșit din peșteri și să curgă în lumină. Cadrul literar, în care se mișcă astăzi, îi arată obârșia. Focul dogmatic nu lipsește, dar nu acesta e temeiul. Credința își strigă uneori și ea bucuriile, dar stă numai alături de alte puteri. Ideia religioasă iese din istorie și trebuie să lucreze ca o formulă de cristalizare. Toți pot s'o slujească, din iubire sau numai din convingere. Catedralele se înalță în suflete și așezământul propriu zis al bisericii, chiar lăsat în paragină, nu mai strică. Se visează de un Bizanț mistic, unul singur în fața Romei una, și de topirea din nou într'o lespede a sufletului de azi fărâmițat. Societatea laică se creștinează din nou, dinăuntru în afară, singură și în tăcere, în așteptarea clipei celei mari, vestite de nouii prooroci. Fructul cel mai sățios al romantismului s'a copt mai greu și începe să strălucească pe craca cea mai de sus. Fapta nu e nouă și de împrumut, ci își serbează și ea centenarul, cu mai mare bucurie pentru că mai mare i-a fost suferința până să-și facă loc și să trăiască prin sine.

Nu va fi vorba astfel numai de o zi a amintirii. Romantismul n'a murit deplin. El se va arăta la aniversare cu tot ce mai are trainic și trăește împreună cu noi. Întrupările vremelnice se vor clătina încă odată, departe și îmbrăcate în stranii mătăsuri, ca niște păpuși la capătul unor sfori, pe când puterile mari care le mișcă vor ieși din ascunzișul voit și vor sta înaintea noastră uriașe și zâmbitoare. Unora dintre ele va trebui să le deschidem ușile celor mai ferite cămări. Tot ce s'a putut păstra prin atâtea distrugerii are multe de povestit. Noi avem dureri care vor să fie mângăiate. Secolul de astăzi însă nu se mai pricepe, nici să asculte nici să mângăie.

Cruciatul pornit acum o sută de ani merge încă fără odihnă.

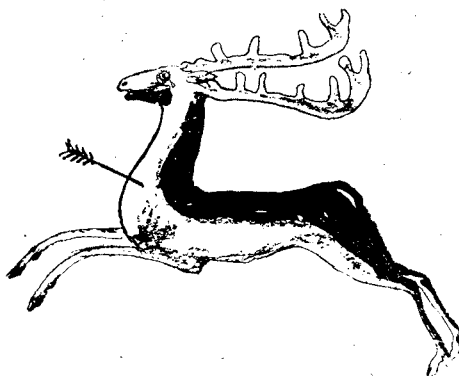
AȘIJDERI CRINULUI

DE

V. VOICULESCU

Așijderi crinului de câmp sălbatec
Nici eu nu țeș și nici nu torc.
Momit de slava cerului văratic
Cu ghimpii goi spre Tine mă întorc:
Îndură-Te și-aruncă un mintean
De flori cu 'mpărătești petale
În cărca spinului brumat de-alean
Din bărăganul pajiștelor Tale
Și, toamna, când va sta să veștejească
Trimite-Ți Mielul pașnic să mă pască.

Ca pasărele cerului, nici când
Nu ies să ar, nici ostenesc să secer.
Uituc, mă iau din zori așa flămând,
Cu stolul fluerarilor la 'ntreceri:
Asvârle din hambarul Îngerilor Sfinți
Un pumn de boabe binecuvântate
Pentr'un doinar hoinar și fără minți,
Pierdut în codrii lumii fermecate.
Și 'n iarnă, ca să trec în țări cu soare,
Repede-Ți Șoimul Sfânt, să mă ia'n ghiare.

S O N I A

DE

HUGO MARTI

În românește de LUCIAN BLAGA

Se ridicară dela masă în liniște. Șerban se apropie de bățana Domnița, îi prinse mâna și duse vârfurile degetelor ei cu ușoară eleganță la buze. Ea îi netezi părul întunecat, îi trase capul puțin în jos, și-l sărută pe frunte. Șerban zise încet: mulțumesc, bună. Apoi Domnița trecu pe lângă preceptor, și cu un zâmbet ivit pe fața zbârcită și stăpânită îi zise îmbietor și hotărât: „Ne așezăm în pridvor, rămâi cu noi?” Și printre aripile larg deschise ale ușii, ea ieși în soarele amurgului de vară ca un jeratec întunecat.

Gaston și Șerban o urmară. Mergeau alături ca doi prieteni; preceptorul și-a dus ușor un braț pe după gâtul băiatului. Erau aproape deopotrivă de înalți. Gaston svelt, brun și vânjos, elevul său poate prea repede crescut. Neîndoios membrele prea lungi dădea făpturii sale un aer stângaciu și neajutorat.

Gâtul i se ivea subțire din gulerul alb al cămășii, oscioarele dela închieturile încă înguste față de mânilor late de băiat, ieșeau izbitor din mâneci, iar pantalonii scurți nu-i mai ajungeau până la genunchii osoși și aspru modelați.

Domnița sta între trandafirii cățărați pe schelăria dela scările pridvorului, țîșniți ca un val de sânge roșu pe zidurile albe. Copacii parcului aruncau umbre lungi — adânc alunecate pe gheața înclinată; în apropiere și în depărtare vârfuri de copaci se învăpăiseră pâlăind în cerul de argint albastru și fără de vânt. Dogoarea zilei ieșea tremurând din ziduri și se ridica din pământul crăpat; numai straturile de flori cari tocmai fuseseră udate se întindeau ravene și negre.

„Pot să aduc tablele?” întrebă Șerban. „Neapărat, dacă dorești”, răspunse Domnița. Franțuzeasca ei totdeauna aleasă și curată suna curgător, poate puțin prea repede. Româneasca ce-o vorbea cu servitorii și țărani, părea acestora străină și ei nu prindeau totdeauna sensul hotărât prietenos al cuvintelor ei.

Domnița se așează într'un jilț impletit; Gaston se plimba încolo și'ncoace prin pridvor, dând foc pipei scurte. Bătrâna doamnă îl observă și când el se opri în sfârșit lângă scări, nehotărât, și se întoarse iar, ea îi zise surâzând: „Simți în trupul dumitale monotonia verii românești și izolarea acestei case de țară și trăești după acest val de copaci sălbătăciți ca într'o temniță, nu-i așa?”

Gaston se așează în fața Domniței, își încreți sprâncenele: „Ce să vă răspund?”

Societatea D-voastră..." Ea-l întrerupse râzând : „Eu sunt o femeie bătrână, nepotul meu un copil“.

Gaston se apără. Se înfierbântă. „Tânărul despre care-mi vorbiți e pentru mine mai mult decât un copil de școală. O știți prea bine, Domniță“.

Ea dete din cap.

„Chiar numai observarea lui zilnică ar putea să-mi ofere desutulă distracție. Tine-rețea lui Șerban se'ntâmplă să fie în aceste săptămâni câmpul de luptă al celor mai în-verșunați vrăjmași : băiatul și adolescentul se iau în el la bătaie. Mâna preceptorului...“

Dialogul se poticni la un ușor semn al domniței. Pași s'auziră în cameră. Șerban apărui în prag. Aducea sub braț scândura de joc. Intinzându-o pe masă în fața Domniței zise : „Astăzi nu e voie să mă mai bați așa de repede, bunico“. Câmpurile de lapte ale ivoriului luceau stinse din cadrul adânc întunecat al abanosului. Domnița luă două cuburi mici le scutură încet în golul mâinii și le svârli nepăsătoare, pe scândură. Șerban opera zelos. Așeza pionii grăbit și zgomotos. Domnița îi împingea fără șgomot, după îndelungă cumpănire. Insoțindu-și jocul cu observații își gonea băiatul în strâmtoare cu un zâmbet. „Acum încerc un atac aici“, zise ea, „și dacă norocul nu te ajută fără să meriți, vei depune armele“.

„Jocul acesta e nedrept“ murmură Șerban, înaintându-și disperat pionii „îl găsesc deadreptul idiot. Dacă arunc prost, trebuie să pierd. Dar cu ce sunt eu vinovat, dacă n'am noroc?“

„Trebuie să te gândești, trebuie să te gândești“, îl întrerupse Domnița. „și pentru cel mai nedrept triumf, trebuie să ai ceva mai mult decât noroc“.

„Să mă gândesc“, Șerban strânse supărat din dinți. „La tenis unde nu e nimic de gândit, joc tot cu oameni mai în vârstă, — nu-i așa Gaston? Dar aici! Ei nu, iată că s'a isprăvit, iarăși m'ai bătut“.

„Regret, dragul meu, că nu pot să te înfrunt în fața rețelei cu racheta în mână. Dar tu nu m'ai lua în serios“.

„Încă un joc“? întrebă Șerban curtenitor.

„Da“, răspunse Domnița și o luă de la capăt. Fără să bage de seamă unul din pionii lui ajunse în primejdie ; sângele i se sui până în creștet și își mușcă buzele. Pierdu iar, închise cutia, se'nchină ușor și zise : „Îți mulțumesc bunico dragă. Mă ierți : Gaston mi-a dictat niște probleme care-și așteaptă rezolvire“, Și se duse în casă.

Pașii săi se stinseră în covoare ; o ușe se trânti, neobișnuit de tare. Privirile Domniței și ale preceptorului se încrucișară. Amândoi zâmbiră.

După un răstimp Domnița reîncepu : „Imi place această energie răstită a tineretului de azi. Îi stă bine. Inlocuiește mai cu seamă multe lipsuri și îndeosebi spiritul și suplețea generațiilor trecute. Tablele ies din modă ; te măsură astăzi cu racheta în mână. Când îți merge strâmb protestezi împotriva unor nedreptăți supranaturale. Și chiar înfrânt, nu te dai bătut. Aici stau eu, dincolo dușmanul ; o a treia putere, fie chiar soarta însăși e esclusă, dacă nu e altceva, cel puțin cu cuvinte încăpățănate din orice întrecere cinstită“.

„Nu au existat din când în când oameni cari au voit să se întemeieze cu totul numai pe ei înșiși?“ zise Gaston.

„Înțeleg să te întemeiezi numai pe tine însuși“, continuă domnița încet. „Dar nu aceasta e îndeobște intenția celor mulți. Esențialul e altceva : băieții se așează oarecum în afară de ei sau în centrul lumii ; cum o iei. Și din punctul acesta de vedere generația de astăzi e încă foarte copilăroasă. Căci, nu-i așa, acest fel de a fi, place îndeosebi copiilor? Dar în sfârșit orice modă poate să fie purtată cu gust“.

Gaston se apără cu seriozitate fără de a răspunde zâmbetului Domniței : „Scuzați,

eu cred că D-voastră generalizați. Această brutală și oarbă sete de a te așeza cu superficialitate neobrăzată numaidecât în centrul lumii e totuși puțin cam învechită”.

„Se poate”, răspuse Domnița cu un ton repede coborât, prin care îi da să înțeleagă că pentru ea acest dialog nu are prea multă însemnătate. „Dacă ți-aș număra toate modele pe cari le-am pomenit. Totul se schimbă mult mai repede decât înainte. În cele din urmă însă nu e vorba decât de mici modificări în croiala mânecilor sau în tonalizarea culorilor.

Gaston voia să vorbească, pe fața lui arsă de soare trecu o ușoară roșată, o stângace perplexitate îi neliniști mâinile cu cari pipăi mut aerul. Par'că mâinile nu ar mai fi făcut parte din întregul stăpânit al trupului său trenat de sport.

Incepu din nou să vorbească, șovăind, apoi dintr'odată mai grăbit: „Să presupunem însă că cineva a trecut peste această perioadă a copilăriei, și că s'a strecurat prin toate pericolele adolescenței și prin toate boalele creșterii, că a renunțat la tronul regal din centrul lumii și s'a înșiruit sub steagul mare al făpturilor create și nu mai vrea să păstreze pentru sine decât dreptul de a hotărî liber asupra sa și nu mai vrea alt decât să fie numai el însuși dătător de măsură în împărăția sa, care însă nu mai este de pe lumea acasta și care se'ntinde în adâncime și nu în afară, mai putem atunci osândi această schimbare așa cât bați din palme prin cuvântul de spirit despre o schimbare de modă?”

Domnița a privit tot timpul neclintit la Gaston, i-a urmărit cu încordare gesturile neobișnuit de largi cu care își alcătuia oarecum silnic cuvintele. Gaston își curmă în sfârșit vorbele și-și ridică ochii mândru și întrebător spre ea, căci tot timpul cât vorbise, privirile sale rătăceau cercetătoare și nesigure prin aburii serii peste coroana copacilor. Ea își aplecă ochii în care se stinse o mută înveselire. S'ar fi zis că și ea cumpănea un răspuns, acelaș răspuns, pe care dintr'odată Gaston singur și l-a dat spunând tare: „Nu”.

El se ridică vădit tulburat, traversă de câteva ori pridvorul. Se opri mirat când băgă de seamă că umbrele copacilor se cățarau pe ei. Lumina era mai stinsă pe cer, depărtarea parcului se închegea în siluete de umbre colțuroase și fin tăiate cu foarfecele, glia se acoperea cu fășii jilave de aburi.

„Și nu trebuie să renunțăm oare și la dreptul de-a hotărâ liber asupra propriei noastre persoane?” întrebă Domnița cu un glas încet, dar stăruitor.

„O nu, desigur că nu”, replică Gaston hotărît și se opri în fața ei.

Domnița ridică mâna și o lăsă pe urmă din nou să cadă ușor.

Gaston dete din umeri. După un timp zise timid: „Din punctul acesta de vedere, firește, vă'nțeleg Domniță. Dar să renunți la comoara cea mai de preț adusă acasă din luptă, nu”. Și încă odată, ca și când el însuși s'ar fi apărat de ceva: „Niciodată”.

Domnița vorbea liniștită: „Ei da, în jurul libertății se iscă toate certurile și toate discuțiile. Noi bătrânii o găseam în ascultare evlavioasă de marea lege. Numește-o destin; are multe nume. Uneori în răstimpuri ne îngăduie să umblăm cu frâne mai largi, — căci nici D-ta nu ești la fiecare pas după discipolul D-tale. Dar mâna destinului e totdeauna aci spre a ne meșteșugi. Toate astea ți se par slăbiciune. Mersul gândurilor mele nu-ți spune nimic. Cădeam tot mai adânc, tot mai adânc, până când ne așternem în mâna care se odihnește sub toate lucrurile. D-ta te silești să te'nalți, și pentru una și pentru alta, se cere îndrăzneala pe care-o prețuești așa de mult. Ar trebui să mă înțelegi”.

Gaston își înalță capul: „Cu alte cuvinte să depun armele”.

Domnița râse: „Nu, păstrează-ți spada. Avem nevoie de eroi, și destinului îi trebuie rezistențe. Așa cum e, e bine”.

Gaston își scutură capul.

Liniștea creștea din umbrele inserării. Ieșea dintre copaci pe livezi, curgea din

văzduh și era pretutindeni, în flori și pe câmpuri și în miresmele tot mai pătrunzătoare și mai dulci. O mătase limpede și întunecată, bătută cu cuie de argint, se'ntinse peste tot cuprinsul.

„Pe mâne așteptăm un oaspe”, zise Domnița ridicându-se: „Pe Sonia, — cred că n'ai văzut-o încă nici odată la noi. Vine numai pentru câteva zile. Vei fi așa de bun să-i dai lui Șerban mai mult răgaz?”

„Firește, cu cea mai mare plăcere” răspunse Gaston.

„Dar instrucția trebuie să meargă fără întrerupere. Sonia e nepoata mea”.

„Nu a fost Șerban în vacanța de Paști la moșia părinților ei? Mi-a povestit despre ea”.

„Așa?” întrebă Domnița. Părea indiferentă. Dar ochii ei se ridicară repede, severi.

„Numai foarte puțin”, continuă Gaston, „că ar călări foarte bine, că joacă admirabil tenis. Șerban o să fie încântat”.

„Pentru noi toți Sonia o să fie o veselă schimbare”, zise Domnița, întinzându-i mâna ei mică și osoasă pe care el o sărută.

Gaston coborî scările pridvorului în întuneric. Se duse sub copacii înalți ale căror ramuri de amândouă părțile aleei atârnavă până jos pe glie. Sub coperișul de frunze aerul era apăsător. Din curte adia muzica: țimbal și vioară. Un foc pâlăia.

Gaston se întoarse și o luă în jos spre râu prin reveneala livezilor. Lângă apă era mai răcoare, și apa curgea neagră printre copaci, încetă și mută. După câteva clipe trupul său gol lunecă neted în valuri și pluti pe alvie în jos spre lac. Coridorul de frunze se lărgi, cerul deasupra se deschise, apa sta neclintită. Gaston înotă până la luntre, se urcă în ea, o desprinse, și cu câteva puternice vâsliri ajunse în mijlocul lacului, unde se'ntinse pe fundul luntrei și-și încrucieșă plutind ușor brațele sub cap. De departe se auzia vioara în liniștea grea a nopții de vară.

Locul de tenis se acoperea tot mai mult de umbrele copacilor înalți. Gaston și Șerban îl părăsiră după cel din urmă joc. Tânărul rămăsese cu chiu cu vai învingător. Aduna mingile și le vâră într'o traistă. Gaston își luă haina vârgată cu dungă deschis și întunecat albastre.

O luară pe poteca îngustă în parc și-apoi cotiră spre casă, care se înălța orbitoare înapoia tufișilor și livezilor. Gaston își ducea racheta sub braț, cu mâinile în buzunarele pantalonilor albi de flanelă; pășea încet și larg, ca de obicei. Tânărul își purta racheta ca o armă pe umăr, și râdea. În ochii lui întunecați tresăria o rușinată mândrie.

„Ai jucat distrat de-a binelea” îi zise el lui Gaston care se oprise să-și aprinză o țigaretă. „Altfel cu greu te-ași fi biruit astăzi”.

„De ce tocmai astăzi” îl întrebă Gaston indiferent. Șerban râse dar nu dădu nici un răspuns.

O luară pe alea ce ducea spre casă. Șerban își încetini mersul. Și dintr'odată zise: „Sunt foarte curios ce impresie o să-ți facă Sonia. Dar D-ta o să taci ca de obicei și n'o să-mi spui nimic”.

Gaston ascultă, se întoarse încetîșor: „Poate ne mai putem plimba încă un sfert de oră prin parc. Ne rămâne timp destul și de îmbrăcat. Masa începe astăzi mai târziu”. Se'ntoarseră iarăși pe sub copaci. Sub frunzarele boltite de-alungul râului în tănuită sălbătăcie, Gaston prinse pe băiat de braț și-i zise:

„Ei povestește-mi în sfârșit ce-ai tot voit să-mi spui ziua întreagă”.

Șerban mirat: „Am voit eu să-ți povestesc ceva? Te'nșeli!”

Gaston se uita zâmbind la făptura acestui băiețandru discompus în gesturi; apoi îl

luă peste picior: „Da, cred că m'am înșelat. Îmi pari de altfel atât de liniștit încât fără îndoială nici o taină arzătoare nu se poate bănuî în ochii D-tale. Iartă-mă te rog”.

„Dacă începi așa”, zise Șerban încet, „atunci nu sunt deloc dispus să mă destăinuiesc”.

„Aha”, făcu în chip de constatare Gaston. „Nu vrei nicidecum să vezi în mine un om care știe să păstreze secretele?”

Tânărul își încreți fruntea: „Râzi de mine. Dar eu vreau cuvântul D-tale de onoare că n'o să spui nimănui ceea ce afli acum dela mine”.

„Spune astea Anicăi dela bucătărie”, răspuse Gaston.

Șerban își aplecă capul. „Ai dreptate”. Apoi dintr'odată, sacadat: „Ai să vezi pe Sonia în seara asta”.

„Mă bucur, firește, că o voi cunoaște”, zise Gaston, umplând liniștea ce se căscase largă și adâncă.

„Nu așa” îl întrerupse Șerban. „Ah, D-ta știi totul, nu mă lăsa totdeauna pe mine să vorbesc. D-ta știi totdeauna tot ce gândesc.

„Continuă numai”, zise nemișcat Gaston, „Curaj”.

„Da, o iubesc”, mărturisi Șerban, tare și repede înroșindu-se.

Gaston se uita liniștit la el. După un timp băiatul se rușină de această mărturisire. Rușinea creștea și-l zăpăcea. Gaston pentru a-l abate, răspuse liniștit și uscat: „Nu mă îndoesc că ea se va arăta vrednică de această dragoste”.

„Nu așa”, strigă violent Șerban. Lăsă brațul preceptorului și lovi furios cu călcăele în țărână.

Râsul izbucni însfârșit vesel și neastâmpărat și din gura lui Șerban. Își îmbrățișă vijelios prietenul mai în vârstă și-l înpinse de pe cărare în stufăriș. Se luptară un timp gâfâind, piept la piept și Șerban țipa scurt: „Ah, totdeauna, totdeauna îți bați joc de mine”.

Gaston ridică în cele din urmă pe băiat cu brațele în văzduh și-l întinse ca legat pe pământ. „Așa, vrei acum să vorbești? Vorbești sau plec?”

După alți câțiva pași tânărul începu cu glasul încet și răgușit de-o lăuntrică emoție: „Nu știu dacă mă înțelegi. Ești așa de rece. Nu rece, dar stăpănit. Știu că așa trebuie să fie bărbații. Și eu mă voi face ca D-ta. Să nu poată oricine citi în sufletul meu ca într'o gazetă. O să-mi dau silința, — dar —”. El șovăi, căuta cuvintele, se prindea de piept. „Dela Paști arde un foc aci înlăuntru”.

„Un foc? Îmi place, dar trebuie să fie mistuitor” zise Gaston apăsând ușor pe cuvinte. Din glasul său întunecat dispăruse orice batjocură.

„Cum îmi mai redobândesc liniștea? scrâșni Șerban. „Mi s'a dus toată liniștea, de atunci și până astăzi nu mi-am dorit decât un singur lucru: să vie Sonia, să vie să stea la noi sub acelaș acoperiș cu mine, în acelaș aer cu mine; și-acum că se apropie mi-ar fi mai ușor s'o știu iar acolo unde cu ochii mei nu o puteam vedea”.

„Dragul meu”, începu Gaston, „tot ce încercăm pentru întâia oară e greu. De vrem ori nu. Cu atât mai mult iubirea! De iubit trebuie să iubim din capul locului sdravăn, sau cel puțin întâia oară bine de tot. Experimente nu încap aici. Bănuim aceasta și stăm uluiți”.

Șerban zâmbi. „Dela Paști mi-e nu știu cum... Mă așteaptă par'că undeva un drum, ceva încă nevăzut și neuzit, un lucru pentru care poate nu sunt făcut și poate nici destul de tare și pe care nu-l pot măsura dinainte. Întocmai ca la jocul cu bunica pe care totdeauna trebuie să-l pierd. Presimt că voi fi bătut și de astădată. Trebuie să ai mult noroc. Și norocul totdeauna mă părăsește”.

Gaston nu-l întrerupse. Căuta cuvintele. Și când începu să vorbească, o emoție coloră sunetul liniștit al glasului său. „Nu băietе, nu e tocmai așa. Ești în ajunul unei lupte, nu al unui joc de noroc. Acel mare lucru care te așteaptă undeva, puternic și

neînțeles, trebuie să-l întâmpini măsurat și cu puterile strânse. Nu e ca la joc, unde zarul norocului cade într'un fel sau altul; e ca în luptă unde ataci, lovești și te aperi. Trebuie să fii încordat ca împletitura fără de meteahnă a unei rachete, încheeturile mâinii trebuie să fie tari și flexibile. Trebuie să joci cavaleriește dar totdeauna strâns și voinicește. Nu e vorba numai de Sonia, e în joc cea dintâi dragoste a ta, poate singura în viața ta, și poate că o să-ți aduci aminte de ea totdeauna“.

O luară spre casă încet și prin vestibulul gol spre camerele lor, Gaston întinse băiatului mâna. Acesta i-o apucă cu putere, apoi zise dintro'dată treaz și liniștit: „N'o să ai desamăgiri cu mine“. Gaston intră zâmbind în camera sa și deschise larg ferestrele,

După un sfert de oră eși iarăși în haină de seară. Se opri pe cele din urmă trepte, ascultând și iscodind. Pe-un jilț în vestibul se vedea o manta albă, prin ușile întredeschise ale camerelor răsuna depe pridvor vorbă și răs șgomotos, — un aer străin își făcuse apariția ca un duh mulcon în preajmă.

Trecând prin cameră Gaston păși înadins mai șgomotos și se feria să calce pe covoare. Înainte de-a apărea în pragul pridvorului tuși scurt și fără rost.

„Ah, ah, domnul Gaston e aici, preceptorul lui Șerban“ zise Domnița fără a-și ridica ochii de pe gherghef. „Sonia încă nu-l cunoști, nu-i așa?“

Gaston făcu doi pași și întinse fetei, care-l privea cercetător mâna. Ea i-o scutură hotărât și cu putere. Și în acelaș timp își deschise puțin buzele fără de-ași descleșta însă cele două șiruri de dinți lucitori. Gaston se așeză pe un scaun, fără de-a mai aștepta gestul invitat al Domniței. Privirea lui alunecă o clipă peste făptura luminoasă și sveltă care stătea întinsă în fața lui în jilțul înpletit. Câtva timp nu vorbiră nici unul. Când Gaston își deschise gura pentru a întreba dacă e mult praf pe drumul de țară (astăzi nu-și făcuse plimbarea călare), Sonia îl preveni: „Bunico, închipe-ți, la noi iarăși nu se mai vorbește decât despre scandalul pe care l-ar fi făcut Ionel la Paris. Eu nu cred toate poveștile astea. Dar de când tanti Catia s'a statornicit pentru vacanța la noi, statul la moșie a devenit insuportabil. Nu zău, o cunoști și tu. Sunt fericită că am putut să evadez pentru câteva zile din atmosfera aceea de clevetire și vorbărie profetică“.

Domnița nu răspunse. Cu o hotărâre neașteptată, Sonia privi spre Gaston, la fața lui ale cărei trăsături armonioase păreau a o supăra. Dece încreția ușor fruntea între sprâncene?

Gaston îi simți privirea dar nu se clinti. Își trase doar puțințel colțurile gurii în jos. Un șgomot ușor îl făcu să-și întoarcă dintro'odată capul. În ușă, pe covorul moale, sta Șerban șovăind încă în fața acestei liniști nemișcate, în așteptarea unui prilej spre a-și face apariția. Purta o bluză de marinar și pantaloni lungi, albaștri întunecați, mâinile și le ținea la spate, capul ușor înclinat la o parte într'o șfială cercetătoare.

Și iarăși fără de a-și ridica ochii, Domnița zise: „Iată și Șerban, putem merge la masă“.

„Ah Șerban“, Sonia sări sprintenă din jilț. Își întinseră mâinile. Șerban înroși și se înclină de mai multe ori, fata îi strânse degetele, i-le scutură violent și apoi cu veselie de băețandru îi transmise salutări din partea unchilor și mătușilor, din partea verilor și a verișoarelor, din partea cânilor și a cailor. „Ei acum să ne vezi, Șerbane! Se începe viața. Cai sunt toți sănătoși? Mingi nouă de tenis ai cumpărat? Astă-vară erau așa de proaste, ți-aduci aminte? Dar atunci erai încă un băiat, un copil, și Andrei și cu mine de câte ori voiam să ne scăpăm de tine, te trimetem după nuci. Astăzi umbli în pantaloni lungi! Ia'n uitați-vă la el! Pentru mine te-ai îmbrăcat așa — ce?“

Domnița aruncă o privire repede și neobservată spre Gaston. Ochii lui străluceau răsând.

„Șerban se 'mbracă după cum găsește de cuviință“, hotărî Domnița, aplecându-se din nou peste gherghef. „El are destul gust și'n privința aceasta nu primește sfaturi. De altfel nici tu nu trebuie să fii prea închipuită!“

„Nu, nu, n'ai nici un motiv", întări Șerban, trăgându-se deandaratele spre balustrată. Privirea lui sbură neajutorată spre bătrâna Domnița. „Vezi, eu mi-am adus tocmai pentru tine rochiile cele mai scurte" strigă Sonia netulburată și se întinse drept, ridicând brațele'n văzduh. Din pantofi i se iviră glesnele înguste și înalt modelate. Făptura ei sveltă și încordată păru țâșnirea unei flăcări. „Vezi: eu ceva mai tânără, tu ceva mai în vârstă, totdeauna buni camarazi". Îi surâse cu coada ochiului, îl luă de braț și voi să-l tragă spre scările pridvorului.

„Încotro, încotro?" întrebă Domnița ridicându-se și punându-și lucrul de mână într'un săculeț brodat, care atârna la spatele jilțului.

„Oh, da, am uitat că trebuie să mergem la masă", râse Sonia, „voiam să dau o raită pe la grajduri. Călăriți des?"

„Aproape zilnic, Gaston în fiecare zi", zise Șerban grăbit.

„Strașnic. Călărești bucuros?" îl întrebă ea pe Gaston. Și fără de-ai mai aștepta răspunsul: „Știai să călărești și înainte de a veni aici? E foarte curios. Mi am închipuit totdeauna că pe la D-voastră în Elveția sunt numai munți și catări înceți și greoi. Poți să te ții bine în șea?"

Gaston sta zâmbind în fața ei, ea-l examinează din creștet până'n călcâie.

„Joci și tenis, știu, Șerban mi-a vorbit mult și cu entuziasm. Mi-am făcut însă cu totul altă icoană despre D-ta. Ciudat Te credeam mai mic, dar ești mai mare decât mine. Joci desigur foarte bucuros lângă rețea? Cu o sută de șiretlicuri, ce? Ei, vom vedea".

Și se 'ntoarse pe un picior, luând-o înaintea lui pe ușă. Un vârtej de parfum se ridică involburat după ea.

Gaston o urmă și se uită la făptura ei legănată pe pași largi ca pe niște coarde, cu mișcări aproape invizibile din șolduri. Gaston își strângea cu dinții buza de jos. Dar zâmbind și fără nici o urmă de ciudă tănuită pe fața arsă de soare se așeză în fața ei la masa rotundă, alb așternută.

„Out" strigă Șerban și-și smânci racheta înapoi pentru a lăsa mingea să sboare zbârnâind pe lângă el. Se ridică din poziția aplecată de mai înainte.

Glasul Soniei se auzi țipând din celălalt capăt al locului alb de tenis, peste rețea: „Cum out?" Ea și făcuse doi pași schimbându-și poziția și sălta în preajmă pe călcâie moi.

„Da, e clar: a căzut aici". Șerban arată cu racheta o pată netedă de nisip dincolo de linia spoită alb.

„Dar eu am văzut tot atât de clar că mingea a fost bună", se îndârji Sonia. „Îmi dau perfect seama de mingile mele".

Tânărul dădu din umeri: „Așadar patruzeci, cincisprezece".

„Nu". Sonia se apropiase de rețea sprijinindu-se cu amândouă mâinile. „Dragă vere dacă tu spui că mingea mea a fost out, trebuie să știi ce vorbești. Îți dau încă o minge. Și așa nu ai o situație prea strălucită".

„Las", zise Șerban. „Treci dincolo, la dreapta!"

Sonia porni cu pași înceți, dar hotărâți, spre stânga.

„Nu, mingea a căzut înăuntru. A fost foarte bună", strigă tânărul, „nu înțelegi Sonia?"

„Mai înainte ai spus că a fost out, acum spui c'a fost înăuntru. Iată încă o minge. Așa vreau eu". Într'un avânt rotitor se învârtiră braț și rachetă; avântul îi înălța făptura pe vârful picioarelor: mingea repezită din împletitura de coarde surd sunătoare țâșni tocmai peste rețea și ricoșă de pe teren în fața lui Șerban cotind pieziș în jos. Tânărul se prefăcu că nu o poate prinde. „Așa nu vreau, Șerbane, ești nesuferit", strigă Sonia, lovind cu piciorul în pământ. „Sau jucăm cum se cuvine sau las jocul în plata Domnului".

Și asvârlindu-și capul înapoi se duse în celălalt colț, își culese cu racheta încă o minge de pe pământ și-o prinse c'un gest sigur din văzduh.

Soarele de dimineață îneca locul de tenis. Nisipul tare și rețeaua albă străluceau, capetele de metal ale celor doi stâlpi luceau: pe jumătate în umbra mării umbrele-cort, pe jumătate în lumină, ardea haina roșie a Soniei. Împrejurul rețelei de sârmă atârnav din copaci frunze verzi, zămoase, neclintite și obosite în aerul dimineții.

Câtva timp nu se mai auzi decât șgomotul raketelor, alunecarea scrâșnitoare a pantofilor albi pe pământul uscat, pasul repede și plin de zel a lui Șerban, pasul măsurat și sigur al Soniei, și numărarea încetă după fiecare joc. Din când în când se apropiau amândoi în careurile ce se întâlneau la rețea și tânărul îi întindea mingile ce le adunase cu racheta. Ea luă trei într'o mână, lăsând celelalte să cadă. După ce isprăviseră din nou un joc, Șerban zise indiferent: „Cred că am putea mai bine să ne plimbăm puțin în parc prin umbră. Prea începe să fie cald aici“. Ea zâmbi. „Ți-e prea cald? Nu mai rezisti? Eu vreau să mai jucăm“.

„Ei, atunci firește că mai jucăm“. Șerban se aplecă sprinten după mingi.

„Și pe urmă — nu știi că am făgăduit profesorului tău să-l așteptăm la tenis“, întrebă ea uitându-se în văzduh.

„Gaston încă nu s'a întors“, răspuse Șerban c'o jumătate de gură, gâfâind din greu.

„Nu e sus în cameră?“

Șerban răspuns aproape enervat: „S'a dus călare la gară să aducă poșta; cel puțin așa mi-a spus la dejun. Mai va pân'o veni, poți să tot aștepti!“

„Eu să-l aștept? Ce-ți închipui?“ Râsul ei incremeni în hohotitoare mândrie. „Ne-a făgăduit că o să ne caute la tenis. Sau n'are obiceiul să-și fie cuvântul?“

Șerban ridică brațul și mingea sbârâni. Tot atât de sigur și scurt arcuită mingea veni înapoi. Mici rotogoluri solare fluturau pe nisip. Cele două făpturi în haine luminoase săltau încolo și înoace, înapoi, înainte, se aplecau la pământ, se ridicau ca resorturi, întindeau brațele, și săreau în văzduh pâlپând ca niște flăcări peste locul de tenis scaldat în lumină și dogorit de soare.

Dintr'odată în mijlocul jocului Sonia își aruncă racheta și se duse în umbra umbrelei.

„Să mergem în parc“ zise ea liniștită, luându-și haina de un roșu spălăcit de pe bancă, „În cele din urmă, dacă dascălului tău îi convine să ne facă să-l așteptăm numai de dragul călăritului...“

Șerban îi ținu haina. Ea își vârî încet brațul într'o mânecă, apoi în cealaltă, ap'e-cându-și capul. Șerban închise ochii. Căldura soarelui țâșni ca un val fierbinte din mătasa roșie.

„Ei, ajută-mi. Nu vezi că gulerul mi s'a îndoit la ceafă?“ zise Sonia nerăbdătoare și cu amândouă mâinile își prinse umerii: „Nu vezi?“ Șerban îi atinse tremurând șuvițele de păr de pe ceafa umedă, răcoroasă, dându-le la o parte și îi îndreptă gulerul. Ea își ridică mulțumită capul. În clipa aceasta Șerban, șovăitor, însă cu puternice brațe tinerești, îi prinse părul și fruntea, îi aplecă capul la pieptul său. Ea cedă râzând. Dar când Sonia văzu desupra ei ochii lui mari și plini de spaimă se smânci din încleștare: „Mă plictisești, iubite și tinere verișor“.

„Sonia“ suspină el din adânc, ridicându-și mâinile la piept.

Ea zâmbi. „La Paști ne-am dat cuvântul să ținem cu prietenie unul la altul. Îți mai aduci aminte? Ne mai ținem de cuvântul dat sau nu?“

„Da, îl ținem“, bolborosi el și în jurul gâtulejului simți ca o mână ce vrea să-l sugrume. Se depărtă puțin de Sonia, se întoarse, se opri neajutorat privind neclintit în gol peste locul strălucitor de tenis. Simți un junghiu în ochi. Sonia se așeză pe bancă

și-l observă cu luare aminte. Bătea pământul cu pantoful alb. Tocmai voia să-i spună ceva când Șerban zise tulbure și fără de glas: „Gaston s'a întors. Îl aud sus pe scări“.

Sonia se ridică de pe bancă, iscodi, se apropie.

„Gaston vine călare pe alee în jos, îl auzi?“ continuă Șerban în grabă, „vine aici“.

„Haide în parc repede“, șopti Sonia și-l prinse de braț.

Se strecurară prin porțița de sârmă și se furișară în umbra copacilor pe poteca îngustă și apoi intrară prin frunzișul stufoasă în întunecimea răcoroasă a pădurii.

Sonia pufni în râs luminos: „Acum poate să ne tot caute“. Șerban își trase aproape invizibil colțul gurii. Ea-l scutură de braț. „Dar de ce mutrele astea? Nu-ți face haz farsa?“

„Ba da“ aprobă el, „căci altfel când suntem singuri nu mi se dă nici odată prilejul pentru așa ceva“.

„Dacă aș fi în locul tău aș găsi asemenea prilejuri. Crezi că eu cu guvernantele mele...?“

Șerban o întrerupse aspru: „El — e cu totul altceva“. Apoi mai încet: „El mi-e mai mult prieten decât dascăl“.

Ea tăcu mirată. Se întinse, își înalță capul și zise: „Se poartă par'că ar fi un membru al familiei“.

„Îl iubim foarte mult“, răspunse Șerban, voind parcă să-l apere. Căută cuvintele. „Dar de ce toate discuțiile astea despre el? Tu nu-l cunoști încă deloc“.

„Acum se poate întoarce iarăși călare acasă, când o găsi locul de tenis gol. Înfunde-se în cărțile lui“.

„Tocmai asta n'o s'ò facă“ zise batjocoritor Șerban.

„Treaba lui. Ce-mi pasă. Din partea mea...“

„Se va duce să-și facă baia“.

Apoi ea tăcu. După câțva timp, când Șerban tocmai se gândea cum i-a prins capul strângându-l la sine, ea zise scurt și tare: „Ce-i drept, toate astea îmi plac la el“.

Șerban tresări ușor. Ridică o piatră și o svârli în creasta unui copac după o cioară, care dispăru în sbor încet și greu. Sonia urmă cu privirea sborul pietrei. El se aplecă după alte și alte pietre și începu să le asvârle ca din praștie spre felurite țeluri. Se alătură și ea la acest joc, și de câteori își îndoia făptura sveltă înapoi și arunca piatra cu brațul încordat, nu peste cap ci pieziș, pe lângă trup — Șerban se simțea ispitit să o ridice pe brațe și s'o răpească. Când se întorcea spre el răsând și chiotind: „Am nimerit!“, el închidea pleoapele și se apleca pentru altă piatră.

Dintr'odată ea o luă razna prin stuful, el după ea într'un trap impasibil. Verdele închis al crengilor și trunchiurilor înghiți culorile ei vii. În arcuri mari îl ispitesc în stânga și în dreapta prin sălbătăcia părăginită, și se opri dintr'od tă în marginea unui luminaș îngust înclinat spre lac.

„Să ne așezăm acum în soare“ zise ea și se așeză pe jumătate după o tufă de alun, în iarba înaltă. Iși propti brațul stâng în pământ, cu mâna dreaptă răsucea un spic între dinți, privind în sus la fața înfierbântată a lui Șerban. „Ei, ce stai la gânduri?“ Liniștit se așeză și el înapoia ei, cu picioarele lungi întinse.

„Mai aproape, aici“, îi porunci ea, „așeză-ți picioarele de-acurmezișul ca să-mi razăm capul, am nevoie de pernă!“

El făcu întocmai. Ea își sprijini conciu de genunchii lui, își mai potrive capul în sus și în jos, până când se gîsi în așternut potrivit și-apoi închise pleoapele. Șerban își propti brațele înapoi în pământ. Șalele îl dureau, mâinile începură să-i tremure. Înfierbântat își implântă degetele în iarba scurmând pământul cald și uscat. Ceafa obosită nu-i mai putea ține capul. Soarele amiezii îi dogorea creștetul. În umbră sta fața ei.

Privirea lui incremenită și plină de ură tresări speriată. Băgase de seamă că genele

ei fluturau încet și că pleoapele ei clipeau ușor întredeschise. Nu-i vedea ochii, dar îi simțea uitătura iscoditoare și încet ridică și el capul pentru a se uita peste lac.

Neted, lucitor și nemișcat dela un țărniș la altul se întindea lacul. Dar departe, se zărea o spărtură în oglinda strălucitoare, o brazdă arunca unde liniștite spre stânga și dreapta și la capătul brazdei, care înainta, se ridica și se cufunda un cap și lucea din când în când un braț. În arc larg brazda se întinse spre celălalt țărniș. Un om ieși din apă. Acum sta în livadă, în iarbă până peste glesne. Acum pășea trecând prin luminii spre umbră. Un cal ridică nările din iarbă sforăind și întorcându-și capul spre cel ce se apropia. El se aplecă, ridică un căpăstru ce se târa și vârî oțelul în dinții roibului. Și în sfârșit iată-l sărind pe spatele neted al animalului. Ca o singură umbră o luară la goană cal și călăreț, peste livada însoțită, bruni amândoi și înecați în lumina orbitoare, strălucind ca arama, pătrunseră prin trunchiurile înalte și fără de frunze în umbra întunecoasă. Copite răsunară surd din temelii cu mușchii, crengi uscate se auziră trosnind, pe urmă iarăși liniște. Neted și strălucitor se întindea lacul, fierbinte și uscată livada, grea și îngustă umbra la marginea ei.

Sonia își aplecă încet genele. Șerban îi simți capul ușor tremurând între genunchi. Peste crestele copacilor în apus, se ivi în amiaza liniștită un nor rotund, greu, alb, ca de plumb.

Dogoarea tremurătoare a dupăamiezii pătrundea arzătoare prin ușa întredeschisă în camera unde se făcuse înadins întuneric. Prin deschizăturile tablelor dela ferestre se împlânta lumina îngustă și ascuțită ca un pumnal în culorile șterse ale covorului.

„Ei, facem o raită călare, sau nu?“ întrebă Sonia, punând paharul cu apă răcită cu ghiață, din care a băut, aspru, pe masă.

Șerban se ridică, greu și șovăitor, de pe scaun : „Dacă ții cu tot dinadinsul, — dau ordin să se pună șelele pe cai“. Gaston nu se clinti. Se uita incremenit prin ușă în aerul tremurând al dupăamiezii.

„Copii, mi-e teamă să nu vină o furtună“, ținu să vestească bătrâna domniță.

„Cum credeți“. Sonia dădu din umeri plictisită, Strângea buzele, ochii îi alunecară spre Gaston. O rugămintă și o furie copilăroasă ardeau în ei. În chip neașteptat Gaston zise tare, zâmbind :

„La dreptul vorbind, anevoie poți să vezi ceva mai frumos decât înălțarea unei furtuni pe șes. Am putea să mergem spre dealurile cu vii; calea e umbroasă și nu e prea departe“.

„Da, să mergem“, jubilă Sonia. „Șerbane, du-te pune șelele pe cai, da?“

Băiatul ieși încet. Bătrâna domniță se ridică zorită după el.

În cameră, liniște, dogoarea topită în prag. De departe șgomotul unei uși trântite.

„Trebuie să jucăm tot cum ne cânti? Încăpățănarea D-tale e deadreptul absurdă“, zise cu glasul uscat Gaston.

„Nu-i așa?“ răspunse curtenitoare Sonia, îndreptându-se spre ușă, în lumină. Ea purta o haină de călărit, strânsă, albastră, și cisme brune deschise. Izbi cu piciorul tabla trasă a ferestrei, deschizând-o. Se răzimi în pervazul ușii și privi peste pietrișul orbitor din fața pridvorului.

Gaston o observa, simțea că Sonia voia să vorbească, auzia par'că șoapta cuvintelor ce voia să-i spună, dar nu prindea încă înțelesul lor nerostit. Cu o încordată așteptare el i se uită în fața puțin întoarsă, când ea zise în sfârșit cu indiferență :

„Aseară mă indoiam de arta dumitale de a călări. Dar mi-ai dat o strașnică lecție. Iartă-mi îndoiala“

Gaston surâse nesigur. „Cum? Nu înțeleg. Când ai avut prilejul de a mă examina? Ce-a putut să-ți înlătore îndoielile? N'ai de unde să știi“.

„Ba da”, zise ea încet. Și după un răstimp, în care lumina părea că tremură și mai dogoritoare în jurul făpturii ei svelte, ea și întoarse capul spre el, zâmbind: „Azi dimineață. Ți-ai luat baia, pe urmă ai călărit prin pădure”.

Gaston închise ochii, îi deschise și iar îi închise. Vârtejuri roșii creșteau în dogoarea galbenă. Pe urmă trupul lui se redobândi și fu gata pentru orișice.

„Mai rămâne tenisul. Aci încă n'ai pierdut jocul cu batjocura d-tale!” Spunând acestea, el simți cum cuvintele scăpau de controlul voinței sale.

Ea zâmbi batjocoritor. „M'am ferit înadins să joc tenis cu D-ta”.

„Țineai prin urmare ca tocmai eu să nu te înving”.

Sonia intră din nou în umbra camerei și se opri în fața lui Gaston care o țintuia cu privirile. „Dorești să recunosc?”

El răspunse aspru: „Atunci regreți că ai pierdut prilejul unei înfrângeri”.

Ea făcu și-si înclină puțin capul. El se strecură pe lângă ea în pridvor. Lumina de-afară era, oricum, mai răcoritoare decât spațiul înăbușitor și întunecat în care sta ea.

Gaston se duse spre grajduri în așteptarea lui Șerban care venea cu trei cai înșeiați. Roibii erau neliniștiți și urmau fără de voie pe cel ce-i trăgea spre pietrișul luminos din fața casei. Ajungând lângă Șerban, Gaston apucă mâna care ținea căpestrele și zise în grabă: „Dă drumul cailor în parc, spune-i că și-au scăpat dela iesle. Nu e bine să călărim azi”.

Șerban îi aruncă o privire încruntată și trecu pe lângă el trăgând cu mâna încăpățanată caii năvăși. Din casă răsună tare și nerăbdător strigătul Soniei: „În sfârșit”. Ea lovea peretele cu cravașa.

Încălecară tustrei și porniră pe subt copacii înalți, pe poartă. Pulbere grea se involbura pe drumul larg al satului subt copitele cailor, așezându-se ca nouri pe iarba care tivea drumul, și peste livezi. Din porumbiști înalte cu foile ascuțite se iveau coperișuri piezișe de pae; câni căscau leneși printre copii bruni și goi. În trap ușor călăreau tustrei laolaltă. Țăranii se fereau și-si mânau carele cu boi de pe drum, pe câmp zoriți și cu îndemnuri urlate vitelor. Sonia da serioasă din cap de câteori era salutată; Șerban nu ridica ochii din pământul uscat și prăfos.

Lângă stâlpul de lemn din fața crâșmei satului, stăteau doi boi în jug, doi țărani în umbra îngustă trândăveau subt streșină. Șerban încetini mersul ca'ului spre a lăsa pe ceilalți doi să treacă înainte. Când Sonia își împinteni calul, cravașa îi alunecă din mână și-i căzu în pulbere. Gaston își înfrână calul, dar Șerban sărise. Calul său se sperie, sărind câțiva pași înapoi. El întinse Soniei cravașa și se întoarse apoi să-si prindă calul de frâu. Calul se ridică înalt pe două picioare, sărind într'o parte. Copitele răsunară izbindu-se tari de pământul pietros; un nor de praf se ridică. După câteva clipe Șerban ieși din nor iarăși călare potrivindu-se singur în șea și scărițe; calul își asvârli capul înapoi.

„N'ai putut să stai locului, să fi venit țărănoii ceia?” strigă Sonia. Ea se înroșise și-i îndemna calul. Gaston sta de-a dreapta ei, dar Șerban rămase de-acum în urma lor, tropăind prin norul de praf.

Ei cotiră de pe drumul mare de țară peste livezile largi în jos spre râul care alcătuind păraiașe sărace, se scurgea în matca lui largă, seacă și pietroasă. Ogașe de care arătau vadul. Năduf apăsător zăcea pe mālul crăpat și peste stufărișul țepos; caii se cufundau adânc în nisipul cald. În mijlocul apei se opriră; setoși, își îndoiră gâturile ca să bea.

Sonia netezea cu degelele coama calului și zise dintr'odată fără a se întoarce către Șerban: „În ce privește întâmplarea cu cravașa, trebuie să recunosc c'am fost foarte stângace. Tu te-ai arătat ca întotdeauna cavaler și bine crescut, iubite vere”. Șerban tăcea. C'o smâncitură Sonia își împinteni calul și ieși din apă luând pieptiș țărnel înalt de

dincolo de pietre și nisip. Sus peste râu sta cal și călăreață, întunecați în fața unui nor alburiu, nemîșcat și strâns ca un pumn uriaș.

Se îndreptară mai departe peste livezi ridicate în ușoare valuri, pe urmă pe sub pomi, și toți se aplecară pe coama cailor spre a trece pe sub crengile încărcate de rod. Frunzele le biciuiau obrajii și umerii. Luând-o mai încet pe o cărare boltită, acoperită de frunzare, Șerban își coti calul zicând: „Am o însărcinare pentru arendaș. N'o să țină mult. Dacă sunteți de acord ne putem întâlni iarăși la vad. Eu o iau dela casa arendașului drept în jos și nu mai trec pe aici”.

Gaston se uită la Sonia. Răspunsul ei fu prompt: „Ne-am înțeles”. Șerban dispăru între vițele înalte de vie.

De pe creasta dealului cu vii unde se opriră, privirile lor se rotiră peste șesul larg din care râurile scânteiau. Câmpurile se întindeau galbene între gospodării luminoase, serpuitoarele drumuri de țară se pierdeau în livezi întunecate, câte un perete alb de casă strălucea și câte-o fereastră scânteia, iar în depărtare priveliștea se istovea albastră și aburoasă în ușoara rotunjire a mării! Umbre uriașe ca de mari plutitoare păsări treceau grele peste ogoarele de aur roșu și peste livezile verzi spălăcite. Printre nouri de plumb picurau stropi fierbinți de soare, cu fuioare cerești se apropia furtuna.

„D-ta nu iubești țara aceasta”, zise Sonia.

Gaston tăcea.

„Ești străin aici și o urăști fiindcă n'o înțelegi” stăruia ea.

„Nu”, răspunse el șovăitor. „Dar simt că în curând va trebui s'o părăsesc, dacă vrea să rămân sănătos”.

Ea râse. „Asta e o simplă închipuire. Pentruca acest văzduh și acest larg spațiu să-ți priască îți lipsește numai îndrăzneala. Ești laș”.

„Se prea poate” replică el scurt.

În liniștea ce se făcu răsunau prelung cornurile pândarilor dela o podgorie la alta. Strigătul întunecat se îneca în văzduhul fierbinte peste colinele cu tufe.

Și tăcerile între strigăte deveniau tot mai lungi, tot mai grele și mai apăsătoare.

„Peste muche”, zise Sonia dând pinteni calului. Prin valea ceea o cărare duce în jos spre câmp”.

Gaston o urmă. Ea sta nepăsătoare în șea. Capul ei neacoperit era dat de spate. Nepăsarea aceasta îl ațâță pe Gaston și mai mult și el zise supărat, uitându-se la părul ei înecat de soare și fluturând în vânt: „Nu înțeleg de ce te porți așa cu Șerban. Fiecare cuvânt al D-tale e pentru el o palmă nemeritată. Poate nici nu-ți dai seama cât de mult îi doare”.

Indiferent, aproape vesel—veni răspunsul: „Încă n'ai făcut pe preceptorul astăzi?”

„Nu”, râse el amar. „L'am scutit pe Șerban de lecția mea pentruca să-ți fie de urât și să se bucure în libertate de vizita D-tale?”

„Și lecția pierdută vrei să mi-o fii mie?”

„Nu asta nu”, zise Gaston cu un glas de astădată mai moale. „D-ta nu vezi cum îl chinui? Nu mai ești copil, și el te iubește”.

Sonia se întoarse pe jumătate în șea. „Lecția D-tale e adorabilă. Crezi D-ta în adevăr că eu trec așa fără știre printre toate acestea adorări care mă tămâiază pe toate drumurile?”

Ea-și scutură capul și-și zori calul. „Ce drepturi îi dă iubirea asupra mea? Poate el să-mi ceară ceva fiindcă mă iubește?”

Gaston dădu din cap. „Oi, ce înțelepciune”, continuă ea înveselită. „Unde am ajunge dacă la rândul meu aș ridica pretenții asupra unui al treilea fiindcă-l iubesc, iar

acesta asupra unei a patra persoane, și-așa mai departe? Iubești prezentând polițe? Strașnică gospodărie! Nu mă pricep în d'al de astea. Și nici nu vreau să mă pricep“.

Galopară tăcând mai departe pe sub bolțile de frunzare și-apoi în largul șesului. Umbra unui nor îi întrecu estompând toate culorile.

„Ceva cloclotitor se petrece peste capetele noastre“ zise Gaston zorit. Dar abia rostite, cuvintele acestea îl supărară. Iși strânse buzele. Sonia își scutură capul, izbucniră deodată în râs, se priviră.

„Și de asta te temi? În adevăr? Țara, văzduhul, bărăganul, oameni și o furtună în mijlocul verii, ce e mai frumos? Ah, și eu care te luasem drept un voinic cu care poți călări până la capătul lumii, un voinic care ți-ar sta alături chiar dacă roibul ar lua-o razna, și care ar ști să prindă frâul lăsat când eu însămi, trasi și împinsă de toate bonele, guvernantele și mătușele ce mi-au binecuvântat tinerețea, nu mi-aș mai putea da seama unde e dreapta și unde e stânga. Așa te-am crezut, dar: — se petrece ceva cloclotitor peste capetele noastre“. Râdea furioasă. Inghițea lacrimi. „Nu, furtuna nu se descarcă în fulger și tunet, vom avea numai o lamentabilă ploaie de țară, și de asta mi-e groază și mie. Mă simt deci mai bine acasă. Inapoi!“ Izbi flămânzările calului cu cravașa. Calul zvâcni — svârlind bulgări de pământ în urmă — săgeată peste câmpie. Fața lui Gaston se umplu de pulbere și iarbă ridicată. Și el lăsă calului frâu liber.

O luară amândoi spre vadul cu frunzare, pe unde treceau carele peste povârniș. De pe dea'urile cu vii se repezi și Șerban în galop spre șes. Gaston văzu în grabă în depărtare făptura sveltă a băiatului aplecat pe coama roibului, dispărând după o colină.

Caii o țineau goană unul lângă altul. Sforăitul lor și tropotul surd al copitelor se îndârjia în scârțăitul șoselelor și în răsunetul zăbalelor.

„Țiu pas“ strigă Gaston — apucându-i frâul.

„Lasă-mi calul!“ amenință Sonia. II lovi peste mână. Roibii căzură în trap.

„Am să-ți arăt că știu să-l înfrânez!“ râse el.

„Ți-arăt, ți-arăt!“ se'nfurie ea. „Numai atâta vrei, să arăți ce știi și ce poți, și că nimenea nu te întrece! Lamentabilă ambiție de preceptor. Dă-mi drumul! Acum e prea târziu. Ai pierdut jocul“.

„Asta-i joc“ chioti el. II apucă părul despletit și-i trase capul pe umărul său. Ea se lăsă râzând.

Cu o smâncitură — caii porniră dintr'odată la goană, cu capetele în lături.

„Șerban“ țipă Sonia. Mâna ei arată peste șes.

„I-a scăpat calul“ șuiera Gaston strângând din dinți. Coti pe țarm în sus pe lângă stufărișul, după care se adância albia râului.

Zece salturi de cal mai departe în fața lui, roibul nebun al lui Șerban sfășie stufărișul — pulbere și pietre țîșniră de sub copite—și fără stăpân, improșcând apa râului, o ținu razna și dincolo peste câmpie sub norii cari atârnav negrii.

Gaston sări din șea, aruncă Soniei frâul și cobori în albie.

Băiatul zăcea cu brațe largi deschise în pietre. Stropi mari de ploaie începură să cadă ștergând sângele ce isvora din tâmpile, de pe fruntea arsă de soare. Ochii lui mari deschiși încremeniră uitându-se la Sonia care — cu trupul aplecat — sta sus în stufăriș între cei doi cai. Când Gaston îngenuchie strigându-l tare pe nume, ochii lui Șerban nu mai clipeau...

E L E G I E

DE

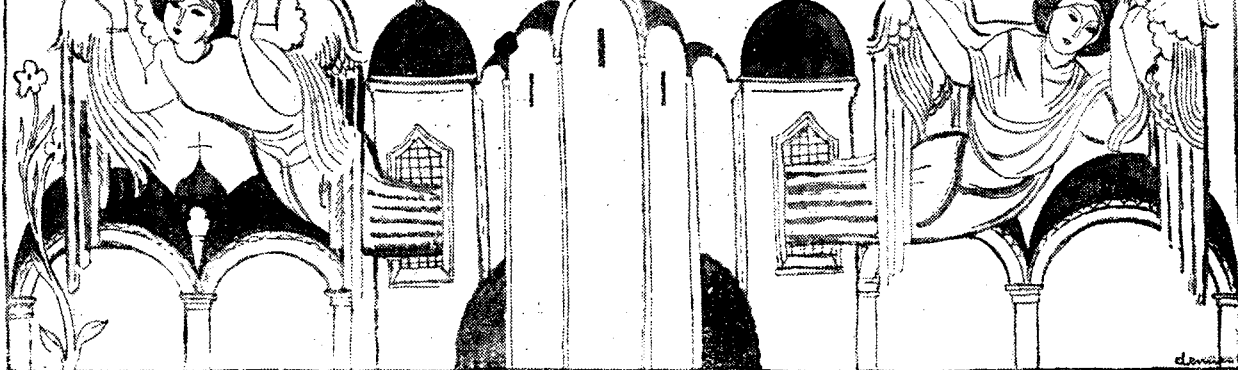
I O N P I L A T

Stă vântul deodată pe iazuri,— și stelele toamnei.
Văslind din aripe bătrâne ca ziua și noaptea,
Un stol se înșiră de ducă sub zodii; dar nimeni
Nu știe să răstălmăcească azi semnele firii...

Și fumul rămâne albastru pe sate și frunza
Rămâne pe umăr ușor ca o mână uitată,
Și timpul se-adună, cenușă, în ornicul serii.

Aleea cotită te-aduce de unde plecase.
Bătrânul găsește întrânsul flăcăul din vremuri.
Păștori au venit dela munte; proptiți în toiaguri,
Întreabă luceafărul care lucește pe staul.
Dulăii cu botul pe labe le stau la picioare
Și turmele lor împietrite, s'au strâns pentru noapte.
O lampă se-aprinde în casă și omul deschide
Iar cartea cea sfântă, citește iar slovele sfinte.
Femeea întinde pe masă o pânză curată
Și frânge iar pâinea și varsă iar vinul. Copilul
Privește Icoana, Icoana privește copilul.
În poartă așteaptă ologul și orbul șoptește:
„La cină am stat în Emaus și astăzi cu Domnul”.
Dar nimeni nu vede minunea, n'aude cuvântul...
Și totul rămâne în lume, doar pasărea zboară.

CARTEA MUNTELUI SFANT

DE

SANDU TUDOR

ÎNAINTE-CUVÂNTARE

Această înainte-cuvântare trebuie socotită asemenea unei desverigări sonore, unei deschideri spre o smerită zugrăvitură înfăptuită cu înțeles muzical de vorbe. Sâmburele care stă în inima cărții se poate tâlcui așa:

Incerc îndrăsneala să duc mai departe la lume, marele descântec auzit în străbunul Munte sfânt al Atonului.

Descântec? Omul deobște a moștenit sufletul ucigașului și al isgonitului. În el trăește nevoia fermecării, nevoia să uite de greutatea de a se purta pe sine veșnic singur. Așa lumea a ajuns groaznică și uriașa cântare a morții și omul veșnicul ei vrăjît. De aci ușurința, plăcerea chiar, prin care omul se minte pe sine, cu care se închipue altul decât este, de aci carnavalul măștilor. Nu vedeți șarpele pământului, tovarășul verde de la pomul binelui și răului, urcat ca să vă mulțumească, pe deasupra lumii și fluerând din cavatul fermecat melodiile celor mai uluitoare vrăji ale lui? Iară fiindcă nici un cântec nu este fără de răspuns, fără ecou, omul amețit duce mai departe cântecul vrăjirii. Tot pământul și lumile toate îl repetă și gândurile lor se zugrăvesc în toate culorile unui nefiresc rai și fiecare își uită de adevărata lui ființă. Preschimbăm la față totul, sub amețeala trandafirică a viselor și dorințelor și ne depărtăm dela adevărul vieții. Năzărirea noastră este singurul înțeles al acestei vieți sau mai bine zis fluerul fermecat al șarpelui. Adevărul, e socotit drept golul zădarnic din vrana acestui fluer al vrăjirii.

Cu adevărat printr'un cântec, printr'o încântare, ne-a acoperit rușinea, întunericul căderii omului, iară printr'un descântec, Marele-Descântec, ni s'a adus mântuirea. Tragedia omului de azi mai mult ca oricând e tragedia vrăjirii și mai ales a propriei vrăjiri. Omul nu mai știe ceea ce este cu adevărat.

Am auzit, în această răsbatere peste țara Sf. Agure, la tot pasul melodia Marelui Descântător. Năzuesc să o repet aci într'un depărtat și smerit ison, ca o datorie a sufletului ce a simțit înfiorarea desvrăjirii și a trăit o clipită marea vedenie a liberării din urmă.

Am călcat cu talpa patruzeci de zile și nopți peste tot acest pământ ciudat, cel mai ciudat cu putință. Nu se poate înțelege fără de lucrarea unei tainice minuni, cum a putut să se păstreze aci în mijlocul mării egeice, peste atâtea veacuri de grozave sdruncinări

ce au dărâmat așezări și împărății lumești fără de număr, nu se poate înțelege fără lucrarea unei tainice minuni, cum a putut dăinui aci în plină lume a civilizației, acest ostrov al primitivismului ascetic așa de fără de asemănare cu tot ce-l impresoară.

De vei urca acolo în acest Munte, să trăești zi de zi din hrana minunii lui, din uimire în uimire vei descoperi că aci, datorită aceluiaș secret negrăit, viața nu se mistue nicio dată în cenușa zădarnicului desgust, așa precum se mistue în lumea noastră firească, ci urcă să lumineze cu înflăcărări de psaltire și liturghie veșnică, până la picioarele de aramă roșie ale unicului Hristos. Iară de vei avea îndelunga răbdare, să te dai biruit pe deplin Mângăetorului, Domnul atotputernic al acestei țări, inima ta de piatră pâine caldă se va face, și vei plânge aflând că aci numai dragostea lui D-zeu e socotită lege. O, darul sfintei și îndelungatei dragoste, el e tragedia sufletului omenesc aci, lăuntrica și muta tragedie a luptei cu tine și cu D-zeu, tragedie în care fiecare simțământ poate fi o groaznică nenorocire, unde fiecare dorință poate fi o mare și neașteptată întâmplare, în care cel mai mic gând, o pricină de cădere sau de mântuire, în care lacrima e o rouă, un semn neîndoișor și nădăjduit. Fiindcă și în dragostea de D-zeu ca și în orice dragoste, nu ești sigur până nu ai plâns. Inima ta și buna și nemărginită inimă a lui D-zeu, pentru a se înțelege deplin, trebuie să isbucnească la un loc în lacrimi și suspine ascunse, să treacă prin liturghia lacrimilor în care tăcerea grăește cu vorbele cele nespuse. Așa află cel mai mare bun cu puțință în această lume, bucuria atingerii celei vii a Lui. Așa îl poți întâlni și atinge rănile palmelor Lui, pe fiecare potecă de calvar a Muntelui, în fiecare suflet de om de aci. Înțelegi că dacă până azi nu L-ai aflat cu adevărat e numai că nu-L cercetai acolo unde binevoește să odihnească: în inimile oamenilor. Aici află viu bucuria acestui adevăr evanghelic.

Da, nimic nu poate fi mai răsturnător sufletește pentru un om al veacului de față, decât o călătorie prin întinsele păduri și pustietăți ale Muntelui-Sfânt, printre cele douăzeci și una de cetăți ale marilor mănăstiri împărătești și apoi printre sutele de mici bisericuțe de pe stânci și din peșteri, dar mai ales printre cei șapte mii de călugări împreună petrecători și pustnici, care în acelaș timp, în fiecare zi și din miezul nopții și până în mijirea altei zile, stau neclintiți ca niște făclii în fața altarelor, mistuindu-și în lacrimi de foc, rugăciunea lor pentru lumea întreagă.

Dar această mărturisire face să răsune în mine un alt strigăt încercat: Ce trist e să te simți omul îndobitocit al civilizației! Ce trist să înțelegi că trăim din pângărirea firei dumnezeiești din noi!

Sufletele mărunte, sau cele uscate, cele sărăcite și jefuite pentru totdeauna, pe care sgomotoasele mici iluzii ale vieții noastre „zilnice“ le îndestulează cu senzualismul lor lipicios, nu pot pricepe cele rostite aci.

Respectabilele figuri ale zilei, cu apucături și idei practice, fără nici un vis ceresc și fără nici o slăbiciune, puternicii clipei care n'au suferit din pricini în afară de interesul sau deșertăciunea trufiei lor, cei ce-și găsesc grabnic o grasă mulțumire în tot ce poate să le dea pământul, cum vor putea aceștia înțelege viața celor ce s'au desbrăcat până și de ei înșiși, și în vitejia sufletelor și în nevoințele cele de peste fire, cu primejdia de a se pierde, nu au decât năzuința unei răsplătiri de peste viață?

Sau acei domni subțiri ce-și învârtesc în tidva lor savantă câteva împrumutate gânduri ruginite ale răsvrătitei lor zeități Rațiunea, cum vor putea măcar recunoaște bogăția sfintei barbarii care de mii de ani trăește în această singuratecă țară de munți, în luptă nevăzută împotriva „civilizației“, fiara cu șapte capete, care a nimicit în noi harul și duhul rugăciunii prin care ne legam de ceruri, de a făcut din noi numa noroadele triste ale pământului?

De vor deschide scoarțele acestei cărți unul din astfel de cinstiți cititori, să le strângă repede înapoi. Fac o cinstită și netrufașă mărturisire de la început. Aci nimic nu îmbie poftele domniilor lor.

Cartea de față ne este râvna să fie, pe cât mai credincios, o smerită carte a ceasurilor și a clipelor de noapte, de amurg și zori petrecute printre puscicii în rugăciune, un ceaslov de călătorie, în care pas cu pas să ajungem să se adune toate semnele duhovnicești pe care le-am văzut și auzit, în patruzeci de zile și de nopți de drum.

Cartea de față ne este drag să fie un ison sufletesc pentru marea prietenie întru Hristos ce trece și urcă slobodă de vrăjile lumii aceștia spre altarul sfintei schimbări la față care e zidit în piscul cel mai de sus al muntelui Atonului, să fie ceva din muzica mersului de veacuri al călugărilor și pusnicilor, aceste suflete mari de copii simpli și primitivi, urcând la umbra nemărginitei cruci din care peste vremuri atâră bunul D-zeu spânzurat în patru piroane.

Însă în nevrednicia ta, omule, când vrei să mărturisești un adevăr de trăire, atinge fără să vrei marginile vorbei omenești. Numai când voești să spui totul încerci marea stângăcie : stângăcia nepotrivirii cuvintelor. Ajungi așa să pricepi că adevărul care ți s'a strecurat în inimă și în minte nu se poate așeza în cuminenii de uscat stil gramatical, după știute reguli academice. Simți că-ți trebuie un ajutor din altă parte, care să-ți dea graiul minunat de simplu a celor dintâi povestitori ai lumii.

Cu câtă ușurătate se așterne însă scrisul când vrei să vorbești despre ceva pe care nu-l cunoști, pe care îl știi doar din cărți, din auzite sau îl născocoști din năzările gândului. De încerci însă să viețuești un adevăr, grea e străduința mărturisirii și mai ales să-l furi în mlădierea slovelor. Îți amintești atunci, de ce marii viețuitori ai pământului și ai cerului nu au scris decât în sufletul oamenilor. Cu grai viu, precum faptă vie erau ei înșiși, scriau aleșii în amintirea vie a multimilor, scriau cum ai scrie pe întinsul nisipului sau pe luciul apelor cu sânge și cu duh îndurerat.

Așa cu toată nevrednicia omenească ne-am socotit să lăsăm pentru mai târziu această scrisoare, fiindcă asemenea înțelepților și sfinților să mărturisim în chip viu, nu suntem vrednici, ca astfel să nu piară frumusețea și lumina de icoană ce am văzut cu ochii noștri.

Așa mintea și sufletul altora întru acestea să zăbovească și din auzirea lor să se indulcească și întru vedenia lor să nădăjduiască marea desvrăjire.

Drept aceea nu voi mai face zăbavă lungă cu această deschidere, ci întru bună mărturisire voi începe firul povestirii de față, ce se leagă mai mult de fapte și de gânduri decât de tâlcuirea sau ticluirea frumoasă a slovelor.

La tot neamul cel îmbrăcat în dreapta credință și la tot omul ce se slujește de graiul acesta pământesc.

CARTEA MUNTELUI SFÂNT

În numele Duhului, Împărășitorul de viață încep cartea aceasta creștinească.

Iară de voi grăi cu adevărat vre-un cuvânt de suflet folositor, de la mine nu vine. Adunat-am ce am aflat pe drum mergând. Nu a mea este înțelepciunea. Cu ea Cel Vechi de zile a făcut lumile, din ea trăește omenirea Lui. Înțelepciunea aceasta ne-a făcut pe fiecare dintre noi, și ne ține vii, iară nu noi pe dânsa. Deci din adâncul inimii mă rog întru semnul Înțelepciunii Lui, ca fiecăruia să-i se înmulțească darul și pacea sufletului spre dobândirea vieței celei fără de sfârșit.

ÎNȚAIUL CAP LA CARTEA ACEASTA

Dintr'un obicei vechi, stam odată cufundat de o zi întreagă în amurgul monoton, de catifea, al unei biblioteci bogate. În privazele marilor ferestre, făpturile de legendă, făurite din cleștarul coloratelor vitrouri prin care lumina cânta umbros, mă străjuiau înalt, cu sulite și paloșe străvezii.

Stam de ceasuri lungi în tăcere, la sfat ascuns cu trei mari și grele cărți de altă dată. Nu le spun numele pentru că le iubesc mult și tainic. Din vreme în vreme, prin culoarea înflăcărată a războinicilor de cleștar, fâlfăiau în zbor petele negre ale unor aripi de rândunici, care mă întorceau afară, la viață, în argintul de clopoței al ciripitului. Și iară mă cufundam între scoarțele de lemn și piele, cu pafale de fier și rugină, peste fețele îngălbenite, așternute în slove groase cirilice. Incercam să mă împrietenesc deplin cu duhul cel bătrân al cărților roase și obosite parcă de truda atâtor vârste de citit ce răsătuseră peste ele. Adunam în suflet mireasma înceată și pătrunzătoare a voroavelor uitate. Mi se topea în gură toată dulceața și tihna graiului nostru arhaic, ca o roadă mieroasă.

La un răstimp m'am oprit îmbibat așa de cuget bătrânesc, în primitoarea hodină a largei încăperi, în înoptarea neîntreruptă din ea, sub pecetea de pace a răgazului acela sufletesc. Deodată gândul unui rând de slove, ciugulit întâmplător și leneș, aproape silabisit, isbucni în mine într'o neașteptată revărsare de lumină. Și am prins în licărirea minții o icoană neînchipuită, înțeles viu, cuvânt nespus, care mă făcu să-mi tresară inima și să-mi bată cu atâta bucurie, de a trebuit să mi-o opresc speriat cu mâna și să o strâng ca pe o pasăre nebună.

Așa am avut vedenia intelectuală a Marei Nopti de aur a Maicii Domnului și a muntelui cel închinat acestei nopți, Muntele cel sfânt al ei, cunoscut de obște cu străvechiul nume Atos.

Așa s'a înfiripat în mine grăuntele năzuinței celei noi, nevoia nebănuită de a cunoaște această țară, fără seamăn cu alta și atât de neașteptat de suprafirească.

Infometat de a ști cât mai mult cu puțință din tot ce privea Muntele sfânt, am cercetat, întrebat și răscolit multe colburi de rafturi, însemnând și adunând o arhivă întreagă. Pescuirea mea minunată mă înflăcăra clipă cu clipă. Ceteam cu bătaii de aripi uriașe, cu atât avânt, cu atâta patimă, încât uneori eram silit să mă opresc cu răsuflarea înecată de căldura năpăditoare a gândurilor. În fiecare zi povesteam prietenilor în prisosul bucuriei mele câte ceva din aflarea de uimire. După câteva luni, lucru neașteptat, un adevărat semn minunat, pentru nădejdiile mele, m'am aflat pus în puțința satisfăcătoare să pot face chiar o călătorie la locul întrevăzut până atunci numai prin ochii minții.

— „Frate, bine că te-a învrednicit Sf. Maica Domnului de te-a adus să te bucuri singur cu sufletul și anume cu vederile tale de minunile grădinei Ei. Spre mântuirea sufletului vine omul aci. N'ajunge niciunul să nimerească calea asta dacă nu-l chiamă îngerul Născătoarei de Dumnezeu.“

E ceea ce mai târziu un bătrân sihastru din munte, dintre cei dintâi pe cari i-am întâlnit în călătorie, îmi glăsuia. Iară un altul mi-a adăugat mai tulburător:

— „Semn bun, fiule. Bucură-te că ai venit aci fără să vrei. Omori-vei cu aghiazma Sf. Fecioare, viermele pe care îl poartă în inimă omul lumesc, că vezi, cum spunea însuș diavolul când a vorbit cu Sf. Antonie cel Mare, pe vremea întru care acesta se afla la sihaștrii în pustie: Precum viermele carele hrănindu-se din lemn se silește a-l usca pre acesta și a-l face netrebnic să aducă rod, încât se aruncă în foc, întru așa chip se silește

și el, Lucefărul negru, ca să usuce inimile oamenilor să nu rodească faptele lui D-zeu ca să-i arunce după asta în muncirea cea veșnică”.

Și pustnicul care îmi grăi așa, om al rugăciunii a toată noaptea, ridică asupra mea, în mișcarea avântului vorbirii, o mână galbenă, mână de moarte, care cu degetul mare și osos îmi scria parcă în suflet.

Adaug că din răstimpul acesta de câteva luni de până la plecare, vedenia de bucurie a Atonului, zi din zi, clipă din clipă, se hrănea, creștea și se limpezia în mintea mea. Viața cu tot restul din afară în care trăim, în care cugetam, trecea ca o umbră de zăbranic peste icoana de aur a Muntelui sfânt, ce stăpâna viu în nămiaza plină a inimii.

În acest chip, cu o astfel de râvnă și o astfel de întâmplare, într'o zi în toi de vară, sătul de vârtejul ce cutreera neîntrerupt, dârdâind străzile nebunei metropole care a ajuns Capitala de aci de pe țărmurile Dâmboviței, m'am socotit că vremea plecării e sosită.

Plecarea aceasta are pentru mine ceva cu totul nebănuit de ciudat. Acum plec nu ca să văd un loc strein, o țară necunoscută, ci parcă că improspătez, să întipăresc mai adânc în minte și în suflet ceea ce am văzut mai de mult. Să pipăi cu ochii mei uimiți, adevărul pe care îl știam în afară de lumea aceasta, într'o icoană. Plec parcă să descopăr Pământul cel nou al inimii, pe care-l a lasem totuș, dincolo de vreme. Pribegia aceasta mi-e cu totul trebuincioasă. Să trăiesc o zi numa, acolo unde piscurile sufletelor ating cerul, să trag în pieptul meu mirezmele văzduhului de munte din care au trăit cei ce au văzut pe D-zeu.

Nu-mi sunt după suflet orașele mari, dar viața mi-e osândită lor. Cuptorul vâlvorilor de foc din miezul lui Iulie crește mereu, mai neașteptat ca în alți ani. Gura ți-e amară și simți pe zi ce trece cum ți se strecoară mai mult, până în sânge, până în gând, otrava fumului și duhorilor de benzină, asfalt muiat. Înăbușești de văzduhul scăzut în zăpușeală, de respirația prea multă, de prea multă sudoare, de prea multul trup, și atâta lipsă de suflet. Amețești uluit de perindarea neîntreruptă, de pocnetul și uruitul motoarelor, de arșița orbitoare țipând resfrântă din albul zidurilor de case, în mii de săgeți fierbinți. Calci năuc, inima ți-e străpunsă, toată cugetarea o agonie. Te doare țeasta, ți-ai purta capul în palme trecând în lungul străzilor ca sfântul Dionisie după ce l-a retezat paloșul.

De te hotărăști să te liberezi pentru o vreme, cel puțin, din văltoarea aceasta de apăsare, de dogoriri de iad, treci în chip ciudat, parcă prin toată tragedia desnădăjduită a osânditului de veci ce ar vrea să sară din smoala lui caldă peste cazanul muncilor. Curse, piedici, ademeniri nebănuite încă, îți ies înainte la fiecare cotitură să te ispitească în cel mai viclean chip cu putință. Nevăzutul duh diavolesc al cetății, care te pândește cu surâsul pe buze, ți se dă cu dărnicie în sute de fețe și feluri, să te farmece locului, să te încurce, să te oprească. Trebuie să rupi cu hotărâre cleioasa asta desfășurare de neașteptate ițe, prilejuri, obiceiuri. Altfel nu te poți niciodată urni.

Iată-mă părăsind cu adevărat clădirea asta uriașe de ciment și uneltiri, de asfalt și atâtea trupuri: marele oraș al României. Luni opt ceasuri și jumătate Iulie în 22, din gara de miază noapte a orașului, cu cel mai repede tren, am pornit singur cu desăvârșire, numai cu un geamantan și multă voce bună. Sunt prieten al călătoriilor singuratice.

Prin „Beograd” inima și cetatea de scaun a Țărilor Iugoslave voi scobori spre Miază-zi în limanul mărilor Arhipelagului; iară de acolo pe ape în legănarea vreunui caic cu pânze sau vre-un ruginit vas grecesc, pe sub sub peninsula cea mare calcidică, voi ajunge în Muntele cel Sfânt.

* * *

Răsbați cale de două zile și două nopți cu drumul de fer, din capitala României și a treia zi în dimineață ești la Tesalonic. O zi și o noapte alergi în goană întinsă numai țară românească, cât îi lungul câmpiilor Munteniei și Olteniei; treci apoi pe lângă Dunăre prin încheetura de cremene așa de îngustă a Carpatului cu Balcanul, sui printre munți spre câmpiile Banatului și răsbați hotarul în șesul Tisei. Altă zi și altă noapte te rostogolești cu atâtea zeci de roate, în jos peste fierăria podului Dunărei, la Belgrad, către sud prin țara muntoasă a vechei Sârbii, apoi Macedonia, numai prin valea strânsă între zidurile de munți, cu Vardarul, apa cea minunată și legendară a cântecelor de vitejie sârbești, mereu în goană șerpuint pe liniile de oțel până în mare.

Așa, în perindarea pe cleștarul geamului, din toată fuga de fier care ne duce în lunguri de pământ, am cunoscut străinele privești de munți și văi ale Sârbiei și Macedoniei, arse de focul soarelui, în plină lună a Cuptorului. Meleaguri cu arături sărace, cu răslețiri de sate puține, cuprinde această parte a Regatului Unit al tuturor Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

— Țară de țărani săraci și de haiduci sălbateci.

Așa îmi intră în vorbă în graiul lui Voltaire, unicul tovarăș de drum din tot vagonul aproape gol. Era un gras și țanțos german, care voia să-și dovedească în chip vădit sie-și și altora o superioritate, prin stăpânirea cu care mlădia graiul foștilor dușmani de ieri. Trăia de mai mult de zece ani printre oamenii pământului acestuia și părea că rosturile îi produceau bine. Avea totuși un adevărat suflet de colonist cuceritor, cu un puternic simț al superiorității rasei și dispreț deplin pentru cei din a căror sudoare își făurea rotunzimea dinarilor de aur. Un adevărat și demn fiu al acelei „Deutschland über alles“ de altă dată, în carne și în oase, rămas după marele naufragiu neatins, netulburat întru nimic.

În micul compartiment de trei locuri al trenului aproape gol, care alerga la nesfârșit pe alunecșurile lui de oțel, peste poduri, prin tunele și gări, aerul de arșiță înfundat, te fierbe de viu. Tovarășul meu unic, Germanul, m'a părăsit la o vreme scoborând într'o mică gară în câmp, supărat parcă de mușenia mea. Acum nu mai aud nici un glas de om. În tot trenul parcă sunt numai eu. Totul mă poartă uluitor prin singurătatea asta de fiare sdruncinate, în țiuitul ritmic de cântec fantezist al roților, în răsufllul de fiară al mașinei cu țignale ce sbărnăie lung în carne vestind scurtele opriri ale înebunitei goane. Trăesc năucit tăcerea groaznică a șgomotului. Alergarea asta de tren mă duce să mă asvârle în mare, să mă svârle la poalele înălțimilor de singurătate și odihnă ale Muntelui Sfânt. Ceasurile de veghe sbătută mecanic între pernele de catifea verde, îmi trec totul prin sita unui vis rău, cu întretăieri de ceasuri de somn. Totul în afumarea și mirosul de cărbune lignit și gudron. Vine apoi neașteptat de repede, aproape deodată, noaptea. Alerg acum cu vagonul fără lumină. În lumea neagră din privazul geamului se șterg fugar luciri, fanale roșii, scânteii, totul zădarnic, fără nici un înțeles. A! Cât chinue pe om lipsa de înțeles. În singurătatea șgomotului acesta de fier care mă îmbracă peste tot, îmi repet ca un îndemn ca să-mi întrețin firul cugetării, ca să nu mă pierd:

— Alergarea asta de nebunie mă duce să mă asvârle mai repede, în lumea odihnei, în lumea tihnei, în lumea păceii. Alergarea asta....

Un răstimp, pe o înălțime în umbră își arată trupul uriaș un furnal. Întâi o căscătură roșie de gură de iad, apoi alta și alta. Trecem printr'o țară întreagă de cuptoare care rămân în depărtare cu limbi lungi portocalii de pară. Alunec apoi iară în amortirea întunecimilor, legănat cu ațipeli bolnave, care în loc de odihnă te trec prin ultima istovire până în dimineață. La o vreme tresar, mă desmeticesc prin acea veșnică obișnuință a deșteptării care ritmează viața așa de uimitor în fiecare ființă. În nelămurirea aburiei a

revărsatului, caut să-mi ghicesc chipul în sticla unei mici oglinzi. Imi sunt străin mie însumi, un altul. Trecut printr'o totală schimbare la față, chipul mi se desprinde în gălbeneală murdară, cu cearcăne de stafie. Inchid această cercetare cu un surâs amar și mă trântesc în catifeaua verde cu simțământul omului care și-a pierdut umbra. Prima privire afară îmi arată că suntem încă între munți, munți pleșuvi și severi. Toată priveliștea se încruntă la mine ca o frunte încrețită, frunte de piatră cenușie.

Iată și punctul de trecere peste un nou hotar, Dediagaciul. Câteva fânturi de șanțuri, câteva ruini, podurile de fier drese în pripă, amintesc de frontul care aci a hotărât soarta marelui măcel al lumii. Se ivește, ca o bucurie neașteptată a ochiului, prospețimea albă a unei clădiri. Intr'un câmp roșcat vama Eladei stă tăiată în linie dorică. Simți că intri într'o altă lume. Prin fereastra deschisă bate vânt căldicel din Miază-zi tocmai de la mare, care mă trezește deplin din boala nocturnă a călătoriei.

Jumătate de ceas încă peste paralele de drum, până în prundișurile nesfârșitelor ape unde mă voi scobori. Alergăm peste o întinsoare pietroasă, goală și înfiorătoare. Prin fața noastră fug peste pustiu câteva sate noi, fără biserici, ciudate. Injghebări în pripă ale refugiaților din Asia mică. Casele mărunte ale băjenitorilor, simetric așezate în câmp de praf, cu ferestrele aprinse de soarele răsărind, se învârtesc în trecere de vedenie. Stigmatul mizeriei și desnădejdei mânjesc albeața lor de var. Apoi iar întinsoarea înfiorătoare, goală, de piatră seacă. Intr'un câmp nemăsurat, lângă o colibă, câteva pluguri autotractoare răstoarnă pământul roșu și uscat. Se zăresc muncitori cu căști coloniale. Un început de străduitoare orânduire tehnică a muncii. Se ghicește îndârjirea minții care vrea cu îndărătnicie să-și biruiască ursita ce o leagă de glie.

Incep să mijească clădirile marelui oraș. Lumea veche îl numia odinioară Therma, nume pe care l-a purtat până la trei sute de ani dinaintea acelei zile de mare cutremur, zile care a făcut istoria lumii să se împartă în două și vremea să înceapă numărătoare nouă. Cu trei sute de ani înaintea umbrei pe care au scris-o cele trei cruci spânzurători pe măgura Căpăținei, un rigă, regele acestor pământuri, Filip Machedonul câștigase biruință asupra neamului Tesalienilor. În semn al izbânzei, pe care falangele lui cu sulți lungi o purtase peste câmpul de luptă, a poruncit să se zică cetății cu nume nou: Tesalonic, locul unde au fost răpuși tesalienii. O faimă deosebită i-a fost sortită apoi să aibe Tesalonicul. Fu între locurile cele dintâi unde s'a născut Biserica lui Hristos. Două epistole ale Bunei Vestiri sunt trimise de Apostol către Tesalonicienii printre care trăise. Martirii au apărut aci credința crucii, printre care marele sfânt Dimitrie izvorătorul de mir, care fu însuși Voevodul cetății și marele ei ocrotitor. Din noaptea celor mai uitate timpuri acest cuib omenesc fu pururi ca și azi o inimă populată, întâlnirea tuturor neamurilor din vecinătate și de peste depărtări de mare. Fu mereu cea mai de seamă cetate din această parte de loc. Iară din veacul al VII-lea al Evului de mijloc înainte, după Țarigradul cel mare, cetatea curților crăești ale Împărăției Răsăritului, ajunse să stea în al doilea rând de strălucită cinste, vestita cetate a Solunului cum o numesc vechile noastre scrieri și cronici, Salonicul de azi.

Fuga noastră de fier se încetinează ușor. Auzim trecerea peste acele de macaz. Ne oprim sub coperișurile de fier ale unui peron. Ies de cealaltă parte a gărei, care se află în câmp. Acum alerg într'o veche și ruginită droșcă, gonită de un om uscat, ars de soare, cu doi fugari arăbești, în hamuri înflorite din alămuri și arnici roșu. Ca prin uimire, orașul se descoperă larg într'o priveliște care te încântă. Atârnat de niște înălțimi tot atât de goale și fioros de sărace ca și țara peste care am gonit, stă deasupra limanului mării spre care se revarsă. Alerg prin hopuri și praf de drum desfundat, printr'o mahala de margine, în această ruginită amintire cu roate, rămasă din vremurile Turcilor. În pielea

caprei pe care stă omul cel ars de soare e o mică semilună de aramă. Alerg spre inima oraşului. Un tumult de automobile trece pe lângă caii noştri ţipând obrasnic, să ferim. Un nour de praf, spaima armăsarilor strânşi în ham şi înjurătura printre dinţi a vizitiului meu, îmi desvăluie ura dintre automobil şi vechea droşcă turcească, lupta surdă dintre două lumi.

Incântarea priveliştei se desface mai minunată după ce am pătruns stăzile spre port. De pe povârnişurile înălţimilor de sus de tot, scoboară un amestec orientat de case mici gheboase, jumătate cu balcoane de lemn vopsit, jumătate de piatră, coperite cu ţiglă roşie. Totul se repede colorat, în scări, spre vale, în rânduri neregulate, cu străzi întortochiate, în parte strânse încă de brăul de cremene al zidurilor. Aceiaşi, cetatea de azi, cu meterezele ei înalte ca un chimir uriaş de piatră, a îmbrăcat pe rând toate stilurile neamurilor şi vârstelor cari au stăpânit-o. Odinioară din pălânci de bârne „davă“ tracă, apoi „castru“ roman cu valuri şi şanţuri, cetate bizantină cu „chindii“ de piatră „castel veneţian“ cu porţi ridicătoare şi în urmă „raia“ turcească.

Toată încătuşarea aceasta din ce în ce mai puternică a împiedicat, se vede, multă vreme aşezările paşnice omeneşti să crească şi să se reverse în jurul limanului mării. Azi valul de viaţă a biruit, le-a spart zăgazurile lor de bolovani şi s'a revărsat departe. Peste uriaşa câmpie, de lângă malurile largi, a crescut în neînchipuit contrast, cel mai autentic oraş american în beton armat şi linie curată şi simplă a stilului cel nou.

Războiul cel mare care a trecut şi pe aci cu năpraznicul lui uragan, e pricina acestei uimitoare minuni. Salonicul un timp fu şi el o uriaşe cazarmă a maşinilor şi oamenilor de război. Intr'una din zilele anului 927 pe când oştile naţiunilor învingătoare îngrămădite aci ţineau încă oraşul sub pumnul de fier, un foc neronian fu pus. Trei sferturi din vechea îngrămădire orientală de uliţe şi case, de mizerie şi pitoresc, s'au mistuit în flăcări. Legenda care sboară din gură în gură şopteşte că armatele prietene, în loc să năbuşească marele părjol, au stropit din pompe petrol. Focul s'a încins mai mult, a ars multă vreme şi a scrumit totul. Un gând îndrăsneţ a voit astfel să nimicească cuibăreala aceea de murdărie orientală, adunată din atâtea veacurie de robie turcească. S'au nimicit însă şi câteva rare odoare de artă, câteva unice biserici bizantine. Aşa fu biserica cea veche a sfântului Dimitrie isvorătorul de mir, nimicită aproape în întregime, socotită cea mai frumoasă bazilică a Răsăritului, loc vestit pentru pelerinajele la mormântul sfântului voevod. Paguba e fără putinţă de răscumpărat vreodată. Aşa în malurile apelor nesfârşite au ars ca printr'o drăcească glumă, vechiul Salonic. Din ruinele negre de cenuşe şi fum, străzi largi şi drepte, amefitoare clădiri ultra-modern urcară cerului numai în câţiva ani o întreagă metropolă albă. De peste mări şi ţări patrioţii elini, bogătaşi ai Lumii Noi şi Asiei Mici şi-au răsturnat aurul şi într'un avânt minunat întreaga această geometrie modernă a făşnit din pământ.

Cetatea cea bătrână a Tesalonicului moare pe zi ce trece. Ca legendara pasăre de aur, din propria cenuşe viaţa nouă făşneşte, cuprinde, dărâmă, urcă spre înălţimea râpilor unde s'a aciuit cu toată vechimea şi vraja ciudată, duhul veacurilor învinse.

Vin apoi să îplinească înfăţişarea aceasta de contrast câţiva chiparoşi răsleţi, o parte greoaie dintr'un sever arc de triumf roman şi vechile biserici roşii ale bizantinilor dintre care nu puţine au înălţat câteva veacuri deasupra cetăţii, turlile subţiri şi albe ale minaretelor. Contrastul ar fi şi mai ciudat dacă aceste lumânări ale apostasiei în vârf cu cornul lunii nu ar fi fost dărâmate, de le-au luat locul smeritele cruci. Sus de tot din culme, ca o cunună veghează cum veghia peste vremurile de vitejie ale Ţarigrădenilor, ale Veneţienilor sau ale fiilor lui Alah, o cetăţue de piatră întreagă şi neclintită, arsă şi roasă de soare şi vârste. Sub ea, din care pornesc în jos zidurile celelalte, cu turnuri şi

crenele și petece de mușchi și ruină, stă încă pitulat, sufletul oriental al cetății, în case mici tăcute.

Jos la țărnul mării cealaltă lume infiripată din fulgerătura unei baghete nădrăvane se clădește neîntrerupt cu o voință babelică. Tot orașul cel nou e un șantier de neînchipuit, cu văzduh de praf, cu văzduh de șgomot. Ziduri vechi care se dărâmă, cărămidă de pe cărămidă, colb de ciment care se toarnă, fierărie bătută cu ciocanul sau trântită cu larmă, totul sub un soare de văpăi.

Se desfac apoi țărniile marelui port, în fundul încăpătorului gol egeic, desfășurându-și cheiurile nesfârșite de piatră, care nu și-au păstrat din tot trecutul decât vestitul Turn Alb venețian, fala cetății, pe care îl poartă și pe stemă, și lângă care sunt imbulzite o pădurice de caice cu cătarte svelte. Apele apoi, apele cu lăncezeli de smarand unduios, iar drept în față, ca o strejuire și un semn peste hotarul mării, minunăția antică a Olimpului înzăpezit, intrezărit albastru sub inel de nour, unde fără voe bănuiești deasupra piscului străveziu mormântul zeităților păgâne. Cerul Eladei, ca un clopot infinit de piatră limpede zamfirie, îmbracă depărtările.

P U R G A T O R I U

DE

DRAGOȘ PROTOPODESCU

Odată cum mi-s'a părut că sint
Puțin mai fericit ca ceilalți,
Am luat o lacrimă de pe pământ
Și-am asvirlit-o 'n munții 'nalți.

Acolo s'a inemerit pe-un viri
Care cu luna prefăcută 'n talger,
O viață 'ntreagă chetă a făcut
Pentru un picur minunat de rouă,
Și mort pe cerul rece, ca un stîrv,
A așteptat în el, dintru'nceput,
Să spargă vulturi nourii în două,
Și adăpați la cepul lor de uger,
Să-i vină'n cioc cu mărunțai de fulger.

Căzu deci, și, cu toate că stingheră
Paraua ochilor, întregul pisc
În dinți cu luna prefăcută 'n disc,
S'a scuturat ca'n danț o baiaderă ;

Și s'a 'nvîrtit alita pe tîpsie,
Încît obolul n'a fost unul ci o mie :
Căci am uitat să spun
Că de atunci un vrac cu ochiul de tăciuni
Înconjurat de sini pietroși de lele
Îi spală'ntr'una pină jos cu stele.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

DEZAXARE ȘI CONSTRUCȚIE

(DISCUȚIE)

II

ÎN problema așa de gingașă a Statului, care este în ultimă analiză, *moralism* (în sensul cuvântului francez), confesiune și luarea unei poziții, rămâne un mic spațiu pentru cercetătorul care nu vrea, n'are dreptul, nu poate sau încă nu s'a decis. Sub lupa lui apar rând pe rând formele confesiunii și ale deciziei, căutând să le surprindă *tehnica* formației, să evoace patosul lor prin iubire sau ură, în orice caz prin extreme, fiindcă numai în extreme se poate ajunge până la ultima esență a lucrurilor. Pentru a gândi atitudinea până în ultimile ei consecințe, problema Statului fiind legată de cultură și confesiune, cea mai cuprinzătoare și mai fecundă atitudine față de acest fenomen este cea de „căutător de suflete“. Disciplinele juridice, tratate până acum ca discipline independente, sunt readuse în centrul culturii contemporane. Ele nu au decât o valoare funcțională. Impotriva direcției puriste a dreptului, care reprezintă un hermetism față de viață și formele ei se ridică noua direcție în tratarea fenomenelor juridice ca fenomene de cultură și expresie a reglementării raporturilor dintre individ și comunitate, dintre individ și individ. Distincția fenomenului juridic față de alte fenomene de viață și cultură nu poate fi făcută fără a ține în seamă însăși aceste fenomene. Între cele două domenii este o curgere continuă de fluid. În structura juridicului sunt incluși fermenții fenomenului de unde își trage substanța proprie. O explicație și o înțelegere este posibilă numai ținând cont de această totalitate.

Din punct de vedere metodologic, trebuie pornit dela premisa, că nu este posibilă o disciplină rodnică în cadrele noțiunii și problemei Statului prin aplicarea criteriilor naturaliste (de-obicei un simplu *analogon* din științele anorganice), ci trebuiesc aplicate metode

din științele spiritului (*Geisteswissenschaften*), în a căror totalitate intră problema Statului. Această metodă nu poate fi pur juridică — în sensul dualismului kelsenian —, nici empiric-positivistă, în genul lui Duguit. Eroarea construcției lui Duguit — fiindcă doctrina sa este tot o construcție cu tot pozitivismul intențional excesiv și nerealizabil — constă în aceea, că deduce dreptul dintr'un raport de forțe, în intenție nu ca explicație și descripție istorică, ci ca expunere a unui principiu regulativ. De relevant ar fi discrepanța, cum dintr'o situație de fapt și dintr'un raport de forțe guvernata-governanți se scot concluziile unui normativism. Apoi, cum ar fi posibil ca titlurile de forță să se transforme brusc în titluri juridice, cum este cazul organelor statale? Complexitatea fenomenelor disciplinei nu poate fi acoperită de simplismul empirico-naturalist, după cum purismul juridic neokantian al lui Kelsen (în argumentarea din „Democrație și creație“ a d-lui Ralea, anarhismul statal al constituționalismului austriac sub forma lui kelseniană joacă un rol insemnat) nu poate cuprinde forțele iraționale incluse în domeniul său. Instituțiile disciplinei Statului nu sunt agregate mecanice — acest mod de a gândi poate fi caracterizat newtonism juridic irelevant —, ele fiind mai de grabă unități spirituale cu aparițiuni variate în viața socială. Acest atomism teoretic aplicat problemei duce la concluzia, că suma unităților adiționale nu poate fi egală — exact ca în științele matematice — decât cu unitățile, care intră în adiție, totalitatea lor nedând naștere niciunui factor nou.

Gândirea naturalisto-positivistă consideră fenomenul „Stat“ din viața popoarelor, sub al cărui unghiu se explică modul de organizare și integrare, regularea funcțiilor și determinarea forțelor sale, sau ca pe o

prejudecată, tăgăduindu-i existența de totalitate și realitate în viața spiritului sau ca pe o tehnică a uzurpatorilor. Dacă ultimul punct de vedere este încărcat cu elemente polemice și de luptă socială (substanțialitatea fenomenului nefiind negată decât temporar) și luându-se în considerațiune tendințele-i melioriste, negativismul radical cu fundamente împrumutate din complexul științelor exacte și naturale este definitiv și în punctul de plecare (mai ales) lipsit de îndreptățire.

În concepția rațională a Statului (dominantă în teoria românească) restrângerea puterilor lui față de individ se făcea printr'un artificiu subtil și ingenios de proveniență engleză, răspândit pe continent de Montesquieu: împărțirea tripartită a puterilor, balansarea lor pentru limitarea fiecăreia în parte și totdeodată delimitarea forțelor statale. Puterea executivă, legislativă și judecătorească formau un triunghi a cărui bază și greutate în forma constituțional-parlamentară cădea pe cea legislativă. Deplasarea centrului s'a făcut în urma complexității vieții moderne, a necesității introducerii diviziunii travaliului și a salvării principiului de autoritate și decizie în sensul predominanței executivei. Organizarea puterii legislative nu cuprinde decât indirect și imperfect conceptul de responsabilitate. Atâta vreme cât conducerea se afla în mâinile unui grup cu interese unitare și convergente (grupul burghez-liberal) defectul originar nu ieșea la iveală. Forța executivă în funcție de cea legiuitoare primind ordine și indicațiuni omogene putea să-și implinească menirea. Când discrepanțele sociale au dus la o reprezentanță eterogenă puterea executivă a sucombat și dezorganizarea întregului mecanism a fost fatală.

Împărțirea tripartită a puterilor este momentul cel mai caracteristic al constituționalismului propriu zis. Balansarea forțelor, oroarea predominării unui factor ce ia asuprași decizia, amânarea până la nesfârșit a hotărârii, sunt simptome ale unui punct de vedere unde datele esențiale în problema Statului sunt dilatorii tratate. Dar vremurile moderne presupun o cât mai întinsă și precisă ordonare a poziției individului față de colectivitate. Schimbarea înfăptuită până astăzi se află în conștiința clară a raporturilor din ce în ce mai devotate dintre termenii: individ, ordine juridică și Stat. În ideologia românească schimbarea nu e vizibilă suficient. Legăturile sunt învăluite în negură și o datorie a gândirii mai noi este tocmai definitiva elucidare a acestor chestiuni. Pozițiile mai vechi vor continua să existe, dar ceia ce trebuie să li se răpească este exclusivitatea. Conceptul de Stat în acest sens e formă de viață și procedeu tehnic de organizare a energilor sub un punct de vedere unitar. Formă de viață și tehnică a vieții moderne: acest dublu aspect este menit să desființeze conflictul individ-totalitate, comunitate-societate.

Teza și antiteza se fuzionează organic în sinteză, dând o cale pe care eul își poate jalona destinul lui interior și unic în corelație cu alte forme de viață din afară. Nu e nici rob, nici despot, ci cetățean liber în sânul

unei comunități: comunitate bazată pe afinități electivă, iar nu un agregat mecanic înăbușitor. Nu se mai gândește atomist în noțiuni particulare antagonice, ci universalist în state, reprezentante ale unor popoare cu interese analoge și dominate de o solidaritate supra-națională. De la perioada individualului s'a trecut la perioada universalului. Prin această depășire, în epoca noastră nu mai pot trăi instituții și curente atinse de virusul otrăvitor al atomismului. Atmosfera nu le mai este prielnică. Dinpotrivă instituțiuni și curente a căror existență se află sub steaua totalismului antiindividual înfloresc și dau fructe. Apologia Statului însemnează trecerea dela atomism la universalism statal cu privire planetară, iar nu „neoobscurantism” (Ralea, I. Bezdechi) cum s'a interpretat. Antinomia originară stat-individ se rezervă dela sine însuși prin mersul vremii în sensul absorbțiunii individului în comunitate, elementele constitutive ale eului fiind luate din constelațiuni comunitare. În criza de azi soluția nu poate fi prezentată decât de o construcție cu elemente actuale. Criticismul ca și dogmatismul au fost expresii ale dezaxării.

Rezumând, avem următoarele: pe planul eticei sociale patosului comunitar (solidaritate degenerație, etc.) și agresivitate împotriva haosului libertar-criticist; pe planul politic, plecându-se dela spiritual și dela criza naționalului depășit, intrarea în ritmul vieții europene moderne prin portalul obiectiv și tehnic al ideii de Stat: criteriu impersonal, colectiv și metodă modernă de organizare a creației.

Pentru un observator perspicace trecerea dela naționalism (metoda de ieri prin care se organizau exclusiv popoarele) la cultul Statului însemnează trecerea dela particular la general, dela individual la universal, dela orizont îngust la perspectiva lumii, dela omogen la heterogen și dela stare natural-statică la dinamism creator și tehnic.

Formulele de evoluționism, progres, regres (*sive* obscurantism) incómode și inexacte în disciplinele spiritului nu-și pot găsi aplicare. În aceste domenii sunt exclusiv transformări și arabescuri pe care duhul popoarelor le parcurge în decursul veacurilor. Sunt diverse tipuri pe care devenirea istorică le însuflețește și le iluminează temporar cu suflul misterios al vieții pentru a le părăsi și a-și căuta realizarea în alte forme. Autarhie, împărțire tripartită a puterilor, predominarea executivei sau a puterii legislative, integrar e unitar-autoritarivă sau de grup, constituționalism absolut sau moderat — sunt tipuri variate unde se toarnă conținutul politic. Prejudecata secolului XIX a descoperit legea celor trei stadii colorând peiorativ începutul și liliial sfârșitul — monument grotesc de suficiență, punându-se, astfel, în circulație un vocabular factice. În țesătura aceluiaș vocabular se vorbește de neoobscurantismul misticiei Statului. Obscurantism? Hotărit, nu. În paginile acestei reviste s'a vorbit nu de multă vreme despre *demofilie*, în cuvinte mișcătoare. Nu se poate

observa nicăieri și la niciunul din reprezentanții noului curent obscurantismul. Este numai o luptă împotriva unei nefericite direcții a culturii românești, care duce în creația de valori la sterilitate și negație, în viața interioară la dezagregare și anarhie, în viața politică la iresponsabilitate. Plecarea dela mit (sorelian sau religios) duce la iubirea poporului. De-asupra Statului se află dreptatea și mai presus de dreptate se află iubirea, fiindcă dacă există un criteriu pe valorificare al unei acțiuni ce tinde la exprimarea unor adevăruri și simțăminte ale comunității, acesta nu poate fi decât al maximumului de iubire.

În cercetarea izvoarelor, ideologia veacului XIX din România, liberalismul francez și romantica germană, formează sursele principale. Spiritul revoluționar-burghez — opoziția conservatoare organizată de Sfânta — Alianță — reacționară, religioasă, monarhică și polițistă (ultima formă în regimul lui Metternich sau în unele stăutulețe germane).

Înainte de transformarea definitivă a structurii feudal-agrară cu economie naturală a țărilor europene în societate burghez — capitalistă cu economie de schimb, au avut câteva întâlniri polemice răsunătoare din care s'au alimentat și curentele analoge din România. În Franța lupta s'a dat între spiritul clasic și spiritul nou romantic. În Germania, din împrejurări specifice care țin și de faptul, că marile personalități ale clasicismului — grupate la Weimar — au trăit în tinerețe experiența romantică, cum este cazul Goethe și Schiller, clasicismul lor având o notă de pronunțat universalism humanist, romantica a devenit pur conservatoare, contribuind la deșteptarea sentimentului național și la formația Statului național. Istoria franceză și centralismul Regelui Soare pregătise militar și administrativ Statul modern francez pe baze naționale, ceiace în Germania va fi menirea intelectualilor și universităților, pe care Prusia prin geniul ei militar și organizator a definitivat-o. Statul național german își are originea în romantică — prin luptă zgomotoasă a acoperit temporar influența universalismului lui Goethe sau umanismul gen Wilhelm v. Humboldt — și în prusianismul unificator. După cum se vede ideea romantică a făcut dublu oficiu în istoria statelor europene: de promovare a vremurilor noi în Franța și de opoziție a lor în Germania. Rousseau și Adam Müller-Schlegel sunt căpetenii la curente contrarii. Aceasta e o urmare naturală a structurii personalității romantice. Antidecizionismul, nostalgia elegiacă și aspirația ridicată la rangul de principiu absolut îi dau elasticitatea de a apăra poziții variate, de a renunța la necesitatea deciziei și a-și îndeplini destinul de eternă aspirație. Caracterul de Janus al romanticei pus în lumină de către Carl Schmitt într'o carte de mare senzație și de polemică din punctul de vedere al doctrinei catolice (Politische Romantik. 1919), care a dat cheia și a pus ordine în manifestările romantismului își

are o verificare exemplară în istoria literară românească și în aparițiile romantice din ideologia secolului al XIX-lea din România (în deosebi, junimismul).

Între protestantism și romantică sunt relații de cauză la efect. Libera determinare a eului în problemele centrale ale existenței fără luare în considerație a forțelor și legilor exterioare își găsește ecoul natural în capriciul, excesivitatea și cultul egotismului romantic. Problemele ordinii și înscrierea în colectivitate, conștiința de *organon* și pasiunea lămuririi raporturile eului cu realitățile ultime, dozajul subtil al subiectului față de obiect ieșeau din sfera preocupărilor romantice. De-aici evadarea spre 1400 sau poziția de radical negativism maiorecian. Este eronată opinia despre tradiționalismul junimist. După cum pașoptismul muntean importa ideologia iluministă franceză, rousseanismul și tot bagajul marelui Revoluții, tot așa junimismul — din motive de castă socială — se aprovizionă din romantica reacționară germană. Dovada elocventă o oferă poziția acestui pseudo-tradiționalism față de ortodoxie. Între capriciul romantic (ridicat la rangul de dogmă absolută) și autodeterminarea protestantă (subiectivistă, atomizantă), fiind înrudiri structurale, junimismul romantico-protestant n'a putut primi valorile religioase românești și nici n'a avut înțelegere pentru ele, nici n'a putut măcar să-și pună problema.

Benjamin Constantin, Burke (citată așa de des de Maiorescu, după cum anglomania Lordului Carp coincide cu anglomania unui anumit grup romantic reacționar german), Schlegel, Adam Müller — din puncte de vedere variate, romantica europeană a fost preocupată intens de fenomenul politic și de nouile așezăminte. Caracterul ei este eminent dialectic și capul lui Ianus, surâzător și încrunțat, îi este bluzonul. Dacă a adus contribuții hotărâtoare și aproape definitive în arhitectura organicului a fost mai mult din resentiment și dispută împotriva iluminismului. Caracterul discuționist al curentului advers era o armă aflată și în arsenalul său. Ea convenea ocazionalismului originar. Întâlnirea pe un stadion construit după norme comune ușura ireductibilitatea pozițiilor și da posibilitatea duelului. Lupta era necesitate primară, de vreme ce părăsirea existențialului și desrădăcinarea din valorile absolute aduce cu sine golul și atomizarea. Afirmarea și trăirea în sine ne mai fiind posibile din cauza amalgamării, și a lipsei de contact cu matricea realului, lupta și adversitatea — chiar numai pe baze discuționiste — în-sufleșteșe aparent, dând suggestia fluidului infernal al existențialului.

Paralel cu filosofia politică și atitudinea față de lume și viață a junimismului avem de înregistrat istoria cugtării naturalisto — pozitiviste în România, ilustrată de cercul lui Gherea, de aripa stângă a liberalismului de dinainte de războiu și de anumite direcții fundamentale ale Iașului criticist, care prezintă trei complexe înrudite raportate la influențe variate: boema franceză, marxismul și inteligența rusă. Cabaretul, tribuna și taverna

nihilistă. Din aceste cetăți au pornit caravanele de aprovizionare ale sufletului românesc și e remarcabil, că niciuna nu se integrează în peisajul „specificului român” cântat totuși uneori cu entuziasm de cercurile respective. Avem în fond, de-aface cu creațiuni simpatice de literați exclusivi și capricioși. Unul dintre ei, (d-l Ralea) ajuns în chip firesc pe treptele tribunei, a încercat să justifice cu exemple ilustrissime palidele încercări de amestecuri spirituale, agregatele mecanice unde elementele constitutive sunt lipite cu pap între ele, încrucișările hibride și monstruase, dovedind o trecătoare incomprehensiune pentru tainele subtile ale creației și gândirii. Amestecul de marxism cu patos slav, revizionismul lui Eduard Bernstein și neokantianismul școlii dela Marburg, tratate cu stil din tolba iluminismului francez, ceva anglomanie și sociologism—inainte sau după Durkheim — această pestriță hală de vechituri nu însemnează gândire autentică. (Durkheim aplicat parțial morfologiei românești de d-nii Ralea și Suchianu, nu e Durkheim în tendința lui ultimă spre universalism și totalitate, care îl înrudește de Othmar Spann, marele spiritualist și care face pe Leopold v. Wiese să spue că „ambii autori tind să facă o egalitate din conceptul de Dumnezeu și conceptul de societate,” ci etnologia durkheimiană, fără metafizică și fără concluziile ultime ale sistemului. Interpretarea lui Durkheim este, încă, în litigiu. Acei dela Iași lasă în orice caz în umbră părți esențiale și nu dă chei de cât pentru anticameră, iar nu pentru tot palatul).

Sociologismul „V. R.” este atomizant și mecanicist. Sociologia juridică a d-lui Stere pune punctul de greu-

tate nu pe transpersonalism, ci pe drepturile exclusive ale individului. Apologia libertăților eului, considerarea indivizilor drept agregate unde adeziunea nu se face interior prin iubire (comunitate), supunere (convingere și charisma), ideal (credință) este privită teoretic mai mult subț unghiul raporturilor de forță ducând astfel la robinsonism doctrinar și exaltare egotistă. Distingem două fascicole în sociologia juridică a d-lui Stere. Una este de atitudine și pornește din neomarxism fără a duce până la sfârșit concluziile transpersonaliste, bunuri comune ale structurii oricărui stat modern. Transpersonalismul în problema Statului are identități finaliste cu concepția catolică și cu oricare concepție unde problema religioasă sau autoritatea în raport cu Eul este pusă în centrul rezolvării acestei chestiuni. Transpersonalismul este refuzat în sociologia juridică pe care o discutăm. Deși pornește pe un drum și cu arme unde regalitatea Eului nu se întâlnește, găsim la mijlocul voiajului rătăcirea pe o cărăruie înflorită. Aici sunt paradisurile Eului, trandafirii bravadei, alcoolul anarhiei absolute, splendoarea albastră a libertății nemărginite și voluptatea enigmatică a singurătății.

Modul de rezolvare a dezaxării crescânde — provenită pe de-o parte *interior* prin prăbușirea vechilor valori, iar pe de altă parte prin trecerea dela ctitorie la contractualism și prin schimbarea formelor charismatice—a fost făcută de junimism în sens de aspirație și nedecizie, de criticism în sensul de tratare dilatorie a deciziei sau de predominare a eului: două exemple ilustre și două formule infecunde.

PETRE MARCU BALȘ

C R O N I C A L I T E R A R A

«CRUCIADA COPIILOR» DE LUCIAN BLAGA

PRIN ivirea lui Lucian Blaga, poezia românească este definitiv deslegată de blestemul eminescian. Eminescu închisese poezia românească în blestemul, pecetluit cu nouă apostile, al desăvârșirei. Stejar cu imensă coroană pe întinsul lirice românești, Eminescu rotea umbră deasă, stărpitoare a încercărilor de nouă creștere. Astfel se poate explica și exodul unor poeți români în streinătate. Poeții posteminescieni au fost siliți, în majoritatea cazurilor, să crească, fie în umbra eminesciană, fie din imprumuturi streine.

Lucian Blaga este însă poetul care poate sta în ecuație cu numele lui Mihail Eminescu. El a isbutit să se înalțe din proprii rădăcini și, spărgând coroana rotată a blestemului eminescian, să ajungă să se împărțesească din slăvile cerului.

Care să fie secretul biruinței lui Blaga? Multiple preocupări, o gândire cu valențe nesecătuite aliate unui neconținut strigăt metafizic? Cert este că, în fața profilului eminescian, Lucian Blaga înalță o figură de o uimitoare echivalență.

Poet de natură lirică, lira preferită a lui Blaga e totuși și nu e un paradox: *teatrul*.

Zamolxe, Tulburarea Apelor, Fapta, Daria, Meșterul Manole și acum proaspătă, *Cruciada Copiilor*, consituiesc un șir neîntrerupt de drame (Zamolxe, numai el, e denumit: mister).

Ținând de dialogul platonician, dramele lui Blaga au privirile îndreptate, în același timp, spre tragedia antică și către misterul creștin.

Pătrunse de un fior, neavând nimic de a face cu electricitatea șirei spinărei, străpunse de sentimentul durerii metafizice și neputinței funciare a omului, sub întinse de o surdă chemare și de un dor nestăvilat de transcendere, înzestrate cu sobrietatea tragică a expresiei, de un laconism de sfinx care nici odată nu se va da în vileag, teatrul lui Blaga e denumit impropriu, chiar de autor, „dramă”. El nu are nimic aface nici cu *verbalismul*, nici cu *acțiunea* dramei în sensul ei modern. În *Cruciada Copiilor*, nimeni nu vorbește prea mult. Avalanșele de cuvinte sunt înlocuite printr'o schițare de gest,

o frântură de întrebare sau răspuns. Dialogurile se reduc de multe ori la opunerile de *da și nu*. Personagiile lui Blaga au numai ceva de spus dar și de *tăcut*. Ele știu să vorbească dar să și rămână mute. Cași în muzică, în teatrul lui Blaga pauzele contează. Și e mai mult de cât o pauză; tăcerea la Blaga e un personaj principal. Persoanele pieselor lui Lucian Blaga sunt ca un pândar de o rară putere de stăpânire, așteptând să vadă, să înțeleagă, să pătrundă taina prin care se mișcă.

Mai mult ca oricând, în Cruciada Copiilor, Lucian Blaga e pisica sprintenă, nervoasă, în supremă tensiune, păzindu-se să comită cea mai imperceptibilă mișcare ținându-și răsuflarea, privind stolul de vrăbii—copii,— în care își alege victima — Radu, fiul Doamnei,—când și când prefăcându-și glasul în vers și ciripit spre ademenire.

Cuprinzând teatral ca lirism, însă nu lirism sentimental, ci lirică a gândului în zbatere transcendentă, Blaga se situează în linia eminesciană; depășind-o, Blaga înțelege că gândurile sunt mai tari decât vorbele, cuvântul e aleva decât expresia, stafia e mai vie de cât carnea, iar jurământul mai în carne și în oase de cât oamenii: „jurământul umbă prin cetate.“

Ne-am înșela dacă am crede că în piesa cea nouă a lui Blaga, ca și în celelalte, personajile care sunt chemate pe scenă sunt: Teodul, călugărul catolic, Doamna Țării Românești; Ghenadie, starețul, Radu, copii, etc.

Personagiile sunt de alt ordin: „Lemnul“, „Minunea“, „Jurământul“, „Cântecul“, „Lumina“, „Ierusalimul“, „Fuga“ și „Starea“. Nu oamenii se bat între ei. Cel mult fiecare se sbate. Însă duelul e încins între Șimboluri și Noțiuni. Personajii nu se poate mai cu trup în teatrul lui Blaga. Jurământul *umbă* prin cetate.

„Toată noaptea—dela ușe la fereastră, dela fereastră la ușe. Înainte, înapoi, în cerc, în dungă. Am deschis fereastra: cântecul copiilor. Am închis fereastra: cântecul copiilor. Mi-astup urechile: acelaș cântec,—trist, lung, nepământean,—ca o chemare din somn, ca un drum spre moarte“ (Doamna, Actul II).

Ce vrea cântecul copiilor, ce vrea jurământul, ce vrea Ierusalimul? Lucian Blaga vâra viermele iscodirii în inima copilașilor. Fiind curați copii, iscoada se va rezolvi?

Căci, e incontestabil că, luând ca prilej cruciada copiilor, în gândirea lui Lucian Blaga se așează cu tărie problema orient—occident—ortodoxie—catolicism.

Inimii și minții, copiilor, ca unui ghioc al curăției și al tainei, Lucian Blaga pune întrebarea crucială a creștinătății, iscodind sufletele plâpânde cu iscusință de sfinx.—Cu cruzime de sfinx.

Pentru duelul de veacuri al celor două mari biserici istorice, Lucian Blaga a ales ca platou de intersecție sufletul copiilor cruciați. Bolțile inimilor copilărești răsună de încrucișări tăioase de cuvinte și de luări de atitudine în covârșitoarea întrebare. Săbiile credinței, bătându-se în cercuri invoalte — „înainte, înapoi, în

cerc, în dungă“ — în cămăruța unui suflet de copil, îi stârtacă păreții pitici fără pă sare. Faptul istoric, cum ne spunea poetul vorbindu-ne de noua sa dramă, Cruciada Copiilor, e numai fundalul dramei propriu zise. Bieții copii, cobai pentru experiențele și ineguroasele probleme ale destinului, Lucian Blaga îi iscodește ca atare.

Într'o cetate de hotar pe Dunăre în jos se ivește Teodul, călugăr al Romei. „Umbă cu o icoană din care Isus chiamă cu mâna: lăsații copii să vină la mine... umbă pretutindeni, vine, pleacă, iese, se întoarce, când într'un cătun de munte, când în 'cetate.., vorbește în șapte glasuri .. o 'nvârte și o întoarce și la orice are gata răspunsul, parcă ar cânta numai antifonul în strană“ Așa îl descrie Ghenadie starețul ortodox. Și, deși cu dușmănie, starețul îl descrie pe Teodul drept plin de *vrednicie*. Teodul e prea vrednic, după părerea starețului. E prea neobosit. „Catolicii au uitat Ierusalimul de sus pentru Ierusalimul de jos. Au uitat pe Domnul pentru mormântul Domnului. Și pe urmă au uitat mormântul pentru faptele lumii și pentru ispitele din toate furtunile și dela toate răscrucile. Și păcatul acesta nu se iartă“.

Tot Ghenadie vorbește. Se opune acțiunii lui Teodul, care chiamă copii în cruciadă, la Ierusalim.

E adevărat, Teodul catolicul e plin de sărg, e neobosit, e o flacăra vie, e smerit ca porumbelul și înțelept ca șarpele. E călugăr pătruns din creștet până în tălpi de cele șapte virtuți teologice. Cine se poate asemui lui Teodul, care are un vis atât de curat, o nădejde atât de tare. „Visul cavalerilor s'a înecat în sânge și duhul lor s'a stins sub comori. Copii lumii vor ridica iarăși visul din pulbere! Numai ei pot să cucerească mormântul pierdut, copii curați, luminile vii, sfinții micuți și fără de moarte! Un mers din minune în minune va fi drumul lor! Nici o spadă nu se va scoate din teacă, nici un arc nu se va întinde, nici o sulțu nu va răni. Ei vor trece cântând prin fundul mării, ca un alt popor scos din țara tenebelor!“

E sigur că Teodul are o nobilă intenție și e pătruns de tot cece are creștinismul mai frumos, mai eroic.

Lui se opune Ghenadie, în fața Doamnei: Antigonă neputincioasă de a lua o hotărâre când e vorba de a păzi copii altora, punând șapte lacăte și trăgând toate punțile, ca să-și păzească de chemarea lui Teodul propria odraslă, Radu.

Cine e Ghenadie? Desigur, în fața siluetei macerate de post și rugă neîntrepută și de sacrificiu neprecupețit, a lui Teodul, care se profilează colțuros și desirat pe cerul cruciadei, se ivește plată, rotundă, ghiftuită, mătăhăloasă, legănată, figura starețului Ghenadie, care, după expresia disprețuitoare de „in treacăt“ a lui Teodul nu se gândește decât „numai la ospățul Crăciunului și nu la faptele cruci“.

De o parte e Roma organizată, cu călugări, armate, cu un singur trup și suflet. „S'ar zice că cel dintâi călugăr care a pus crucea în mâinile cavalerilor s'a

despicat în două în fiecare biserică prin care a trecut. Și din unul s'a făcut doi, din doi patru, din patru opt și turmă din fiecare". „Călugării nu trebuie se fie oameni. Sunt flacăra într'un trup biciuit". Așa spune Teodul despre sine, trimis al Romei. Și, când Doamna, auzind aceste cuvinte îi spune: „Teodul, ești îndrăcit!", acesta nu se sfieste să replice: „Draci trebuie să fie călugării, draci cari cred în Hristos și nu mai trăesc decât pentru copii lui".

În fața acestei acțiuni unitare, pâlpaitoare și neastâmpărată dragoste de Hristos, stă amorf și leneș, într'o superbă apatie orientat ortodox. Neorganizat fără „personalități", fără flacăra vizibilă, fără pretenții de a mântui lumea cu umărul. Bizanțul dă din umeri și, opunându-se formal, nici nu încearcă o contra-acțiune. În definitiv, Teodul face ce vrea. Satul ortodoxiei e fără câini. Ghenadie stă și se îngrașă, în propriile-i păcate, care-i privesc propria conștiință, însă stă pe pozițiunea moștenită, se încheștează strâns de tradiție și de bunul simț omenesc, și nu încearcă să se încarce de virtuți strălucitoare dar eretice.

Ca să lămurim ce e apusul și ce e răsăritul cruciadei copiilor, e un proces în care nu se poate spune că apusul nu apare în toată strălucirea lui, iar orientul în toată nepătrunsa-i noapte. Apusul e înfățișat de iscusitul Lucian Blaga în toată splendoarea, în întregile-i avantajii, iar răsăritul în toate scăderile lui. Și totuși...

Fiind de ales între splendoarea apusului și noaptea răsăritului, cine nu va rămâne de partea celui din urmă? Cât de minunat și de discret ne arată Lucian Blaga în Cruciada Copiilor, frumusețile Romei și păcatele Bizanțului. Și totuși Ghenadie e al nostru. Ghenadie

nu birue Ghenadie nu are nevoie să învingă. Nu e preocupat de aceasta. Aceasta e rostul numai al lui Dumnezeu. Ghenadie își rostește leturghia, rămâne cu ce a învățat din bătrâni, e prost, e lucrător leneș, e fără ambiție și fără vise, e gol, e opac și optuz. Lui Ghenadie nu-i pasă dacă are sau nu dreptate și e departe de ispita sfințeniei. El știe că așa este. Pentru el Ierusalimul este *cucerit*. Acțiune în această materie nu poate fi decât agitație și steapă vânzolare.

În acest timp sufletul copilului se frânge. Încuiat în cămară până ce Doamna se va lăsa convinsă sau va convinge pe Teodul, Radu a descoperit ușile secrete care duc spre nevăzut. Dorul Ierusalimului crește în inimioara fragedă cum se desvoltă bebocul de crin din mugurul verde. Și sufletul îmbăt de mireasmă se înalță iute către cer. Intră, cum spune Ghenadie, închizându-i ochii, în adevăratul Ierusalim.

Acțiunea lui Teodul se frânge. Copiii au pierit în valuri fiindcă minunea nu a vrut să se arate. Degeaba viu, degeaba organizare, degeaba iscusință, devotament, sacrificiu.

Copilul a murit. Ghenadie a învins. Teodul se laudă că e drac care crede în Hristos. Se fălea cu neindurarea.

În îndurarea lui, Ghenadie rămâne cel neindurat.

Aceasta e ortodoxia: e omenească și deaceea isbutește să fie neomenească, e dezorganizată și deaceea e organică, e leneșă și deaceea supusă lui Hristos. Iar catolicismul voind să pară neomenesc rămâne în omenesc, de mult ce se organizează, nu isbutește să se inchege, și agitat fiind se svârle în diabolic. Ispită a lui Dumnezeu, iată ce e Cruciada Copiilor.

PAUL ȘTERIAN

C R O N I C A P L A S T I C A

EXPOZIȚIILE CELOR TINERI

ULTIMILE două luni au fost bogate, pe tărâmul artelor plastice, în manifestări ale tinerei generații de pictori și sculptori. Talente evidențiate cu câțiva ani în urmă au justificat cu prisosință speranțele ce se puneau atunci în desvoltarea lor viitoare, câțiva pictori dintre cei mai tineri, cunoscuți din expoziții colective, au încercat, cu toate piedicile pe care criza actuală le pune în calea celor mai frumoase intenții, prima lor expoziție personală, în timp ce alte nume cu desăvârșire ignorate până astăzi reușiau să iasă din anonimat la cel dintâi contact cu publicul. Asemenea manifestări arată în ce mare măsură generația tânără merită simpatia luare aminte a vizitatorilor de expoziții, după cum cercetarea atentă a realizărilor parțiale și considerarea îndrumării generale pe care o urmează tinerii pictori și sculptori, ne întăresc convingerea în seriozitatea efortului lor. Nu înțelegem prin aceasta ceea ce obiceiul se înțelege: aservirea necondiționată la formulele tipice ale academiilor sau lăudata cumînțenie

sub care se ascunde neputința. Este vorba dimpotrivă de sinceritatea căutării de sine pe care o presupune orice efort îndreptat spre aflarea expresiei personale, spre delimitarea unui stil de sine stătător.

La „Cartea Românească" au expus în cursul lunii Ianuarie, picturi: doamna Lucia Demetriade Bălăcescu, sculpturi: doamna Mihaela Pătrașcu, amândouă bine cunoscute și apreciate de publicul nostru.

Lucia Demetriade Bălăcescu se îndreaptă spre o fază de maturitate a talentului său. Expresia artei sale a devenit mai ponderată, materia picturală se centralizează cu mai mare ușurință într'un sens superior de logică formală și coloristică. Culoarea capătă acum mai multă stofă, nici un efect nu mai este lăsat pe seama accidentalului. La aceasta Lucia Dem. Bălăcescu a ajuns prin înțelegerea într'adevăr artistică a resurselor de expresivitate picturală pe care le conține tehnica pastelului, deslăgând cu curaj dintr'e virtualitățile latente ale acesteia, un întreg registru de rezonanță joasă,

de caldă comunicativitate omenească și în același timp de solemnă majestate. Se poate spune că noui moduri expresive au fost create într-o materie căreia nu i se recunoșteau până acum atari potențe. Lucia Dem. Bălăcescu mănuește creioanele colorate cu siguranță de meșter încercat, reușind să ne facă suspecte pretențiile sale de diletantism. Praful colorat este întins pe suprafețe largi, în strat gros sau subțire, urmând sensul unitar al hașurelor. Cu această materie neînsemnată este făcută curba melodioasă a unui braț, rotundimea bustului, moliciunea catifelată a carnației. Aceeași țesătură intră în cutele larg drapate ale rochiilor sau definește o atitudine corporală.

Portretele pe care le aduce Lucia Dem. Bălăcescu într'un număr considerabil sporit față de trecut, trebuie considerate cu mai multă dreptate chipuri abstracte ale idealei conformități dintre substanța generoasă a picturii și majestatea ținutei corporale a modelelor, decât documente de psihologie omenească, așa cum ne-am putea aștepta. Este evidentă pentru oricine știe să vadă deosebirea pe care o pune artista între tratarea figurai omenești și tratarea somptuosului aparat vestimentar. Nu este vorba numai de o grijă mai mare sau mai mică în execuție, ci de o factură diferită pentru fiecare din aceste două regiuni ale unei reprezentări figurale. Chipul omenesc se mai resimte în tratare de vechiul grafism al artistei, sistem de notație rapidă și ușor spirituală. Este drept că în câteva desene de o delicatețe rară, apare pentru întâia oară o preocupare serioasă de anatomie a figurai. Prin mijlocirea câtorva hașure colorate, trase cu tact surprinzător, Lucia Dem. Bălăcescu realizează uneori o plasticitate calmă, apropiată de virtuțile sculptorului. Aceste cuceriri sigure sunt trecute în portretele mari recente, a căror largime de galb se cuprinde sub aceeași determinare stilistică, cu tratarea logică a culorilor. Densitatea materiei picturale, în sinteza plastică a unui chip bărbătesc, se acordă fără greș cu rezonanța plină și sobră a unui roșu aproape pompeian. Același lucru se cuvine spus despre portretul doamnei în albastru.

Stadiul de astăzi în evoluția artistică a doamnei Lucia Dem. Bălăcescu, se distinge printr'o căutare mai atentă a caracterului pictural și omenesc, printr'o mai mare grijă de stil. Spontaneitatea uimitoare pe care o manifestă artista își află un corectiv în reflexiunea liniștită, în cumpăna introdusă de nevoia unei expresiuni ponderate. De aici încolo posibilități nesfârșite de cultivare se deschid talentului frumos al doamnei Lucia Dem. Bălăcescu.

În aceeași sală, *Milița Pătrașcu* ne-a înfățișat în câteva bronzuri, terre-cuite și bucăți de marmoră, o nouă latură a talentului său, îndreptat de astădată spre circumscrierea unor amănunte caracteristice în raport cu posibilitățile de expresie proprii fiecărui material. Grijă pe care o poartă artista pentru degajarea sensului plastic corespunzător feluritelor materiale constituite o veche preocupare a sa. Pentru întâia oară,

astăzi, sensul materialului este realizat prin accentuarea detaliilor, ceea ce înrăuște uneori spre disoluția expresiei unitare. Faza actuală, în dezvoltarea artistică a *Miliței Pătrașcu*, se caracterizează printr'o căutare analitică adâncită în vederea unei sinteze superioare de sens plastic, în care să se integreze reușitele parțiale de astăzi. În portrete, preocuparea de amănunt o îndeamnă uneori pe *Milița Pătrașcu* la anumite concesii în sensul formulelor curente. Năzuința nobilă a artistei rămâne totuși până la urmă învingătoare, iar voința sa de artă își află o expresie puternică în câteva lucrări valoroase, cum este aceea intitulată: «Cap de țigancă».

În sala „Mozart” a expus pentru întâia oară *Margareta Sterian*. Niciodată, la noi în țară, un talent tânăr nu a avut o consacrare mai entuziastă. Aceasta este datorită probabil în mare parte impresiei de sinceritate, de necontrăfăcut ce se desprinde nemijlocit din ansamblul pânzelor expuse. *Margareta Sterian* este o convinsă *fauve*. Primitivismul expresiei sale nu exclude totuși reversul medaliei: cultura. Credem că nu greșim atribuindu-i artistei oarecare arbitrar în intenții, cu privire la tratarea frustă a câtorva portrete de copii și fete din Drăguș. Frăgezimea acelor chipuri este realizată cu mijloace atât de anti-picturale, încât rămănem surprinși de vecinătatea altor pânze, în cari gravitatea acordurilor joase de culoare, aflându-și sprijin în rezonanțele unui negru somptuar, ne vorbește despre diferențierea unei vizualități picturale, frumos cultivată. Această constatare nu trebuie să îi ofere doamnei *Sterian*, rațiunea unei prea mari încrederi. Până la cultivarea matură a însușirilor sale generoase mai este mult și orice forțare a evoluției o poate arunca în plin academism. *Margareta Sterian* va ajunge la un stil personal, dacă va ști să înconjure deopotrivă tentațiile unui meșteșug lipsit de convingere lăuntrică, cât și excesele unui primitivism necontrolat.

O surpriză a fost pentru mulți și expoziția doamnei *Micaela Eleutheriade*, la „Hasefer”. Sensibilitatea rară a acestei artiste nu mai era un secret pentru nimeni din câți putuseră aprecia în puținele naturi moarte date la iveală până astăzi, discreția puțin obișnuită a expresiei, simțul rafinat al armonizărilor de culoare, tactul fără pereche, ce ținea strânse laolaltă în alcătuirea naturilor moarte, cele mai felurite obiecte, realizând astfel intimitatea unei ambiante sufletești, pline de farmec și de caldă rezonanță omenească. Ceea ce surprinde astăzi pe cercetătorul expoziției dela „Hasefer” este suprafața întinsă pe care au reușit să o fertilizeze însușirile enumerate mai sus, socotite pe nedrept minore. Reușita doamnei *Micaela Eleutheriade* se explică tocmai prin prudenta înțelegere și cultivare a materiei picturale, în funcție de expresia unei sensibilități artistice neobișnuit de diferențiate. Din folosirea albului și a fondurilor de rezonanță neutră în raport cu un arabesc de culoare, fără încetare înnoit de imaginația picturală a artistei, aceasta realizează întreguri picturale de o uimitoare coeziune, sprijinită pe unitatea nedesmințită

a unui sentiment apropiat. Cele mai prețioase invenții de culoare, cel mai luminos albastru, verde, galben sau roșu cunosc în alierea lor cu acordurile cromatice joase treceri melodioase, a căror subtilitate trebuie aflată iarăși în frumoasa cultivare a sensibilității plastice, de care dă dovadă artista. Cu aceleași calități, Micaela Eleutheriade, pătrunde în peisagiul românesc, justificând astfel prin varierea motivelor, o mai mare încredere în posibilitățile de extindere în suprafață a talentului său și de adâncire a expresiei decât îi acordă indeobște vizitatorul sceptic al expoziției. Astăzi se știe îndeajuns că Micaela Elutheriade este capabilă și de altceva decât de infinite variațiuni pe o temă de *Braque*.

Ca o contrapondere la atâtea aspecte de artă feminină, sculptorul german *R. E. Boege*, stabilit de câțiva ani în București, ne oferă exemplul întăritor al energiei care stăpânește materia și dispune de ea. Elev al lui Rudolf Belling și Arhipenko, sculptorul R. E. Boege se arată convins de geometrismul formelor tipice, la care se reduce pentru aceia orice subiect. Linia mare își are cuvânt hotărâtor în lucrările sale, dintre care unele par definiția unui sistem de forțe

în activitate, fără ca nimic să depășească economia raporturilor care le guvernează, iar altele capătă o expresie de nestrămutată liniște din șlefuirea maximă a suprafețelor plastice. Ceeace impresionează în arta lui Boege este sentimentul necesității de unde pare să-și fi luat naștere orice raport cuprins în lucrările sale. Suprafețele sunt instruite cât mai mult, pentru ca pe o cuprindere mică să activeze o energie cât mai intensivă, formele ne apar nu numai construite, ci însăși limita forțelor care construiesc. Ne-am putea aștepta ca actualitatea acestor forțe să atragă contopirea formelor în intimitatea mișcării. În cazul lui Boege, lucrul se petrece altfel: un gând abstract le păstrează în izolarea tipurilor geometrice pure. Sculptorul Boege este și un portretist de rasă. Portretele lui Barbu Știrbeiu, Bachmann și Avram, pot servi oricând de exemplu pentru ceea ce poate realiza o convingere de artă nestrămutată, oricât de mult atitudinea artistului ar fi inovatoare, când sinceritatea nu poate fi pusă la îndoială și când forța sa de creație este în măsură să îndreptească orice îndrăzneală.

MARIUS BUNESCU

FIECARE expoziție nouă a lui Marius Bunescu, ne aduce revelația unei adânciri în expresia artistică a pictorului și uneori înfățișază cercetătorilor, o latură necunoscută a talentului său. Este tocmai cazul ultimei sale expoziții, care evidențiază în nenumărate exemple cucerirea unui întreg domeniu de expresivitate artistică, venind să îmbogățească stilul pictorului și să-i crească eficacitatea. Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în cazul altora, împlinirea artistică a lui Bunescu, oricât de înaltă, nu este niciodată socotită de el un capăt de drum. Pictorul nostru nu beneficiază (cum scrie undeva Gide) de primul elan. Elanul său este continuu, orientat numai spre obiecte și scopuri deosebite. În aceasta stă garanția autenticității omenești a graiului său. Din aceeași mlădiere nespuse reese deasemenea acordul plin dintre conținutul de umanitate al artei sale și expresia picturală, contopirea lor la temperatura înaltă a emoției.

Cu expoziția de anul acesta, Bunescu face un pas mare înainte. Drumul la Veneția, plin de pericole pentru orice pictor cinstit, a însemnat în cazul lui Bunescu nu numai o ingenunchere a ispitelor amabile, pe care e propune motivul. Dar, mai ales, caracterizat prin latura sa pozitivă, un înbold din afară spre improspătarea vizualității. Este mai corect să spunem că această ocaziune nu i-a fost oferită lui Bunescu, ci dinpotrivă a fost căutată de el. Pictorul a înțeles necesitatea pentru însușirile de frăgezime ale sensibilității sale picturale, de a fi necentenit interesate de noi aspecte ale vieții. Peisagiul venețian își păstrează prin prisma viziunii lui Bunescu, caracterul său istoric și pitoresc. Cu toate acestea, o altă Veneție decât cele cunoscute, ne este înfățișată privirii. Bunescu a știut să vadă cu ochi pro-

prii, degajat de superstițiile culturai, ale acestei culturi alexandrine, care se cuvine cu mai multă dreptate a fi numită diletantism. Într'un alt înțeles, Marius Bunescu, acest incoruptibil instinctual al artei, este totuși unul din cei mai cultivați pictori români. Cultura în înțelesul acesta apare ca un fapt al personalității omenești și nicidecum ca rezultat al unui efort îndreptat spre acumulare numerică de false bogății spirituale. Cât de departe suntem de Veneția focurilor de artificii, de parada flamurilor colorate, de „poezia” aspectelor venețiene! Bunescu disprețuiește eleganța și „cultura”. Bunescu este numai pictor.

Veneția i-a oferit pictorului nostru, noi teme coloristice, mai mult decât atât, i-a dat confirmarea unui sens inedit al culoarei. Până în ultimul timp, pictura lui Bunescu primea accentul dela atmosfera omenească, în care erau învăluite pânzele sale. Colorile se diferențiau în nuanțe de sensibilitate, în timp ce griurile introduceau oarecare ceață în ambianța umedă. Astăzi în lucrările lui Bunescu vorbește aceeași frăgezime, dar argumentul coloristic și-a căpătat o independență accentuată față de înrăuirile atmosferice, reușind să formeze acordul fundamental pe care se clădește prestigiul unui peisagiu. Trebuie urmărită întreaga serie de peisagii venețiene, pentru a căpăta conștiința miracolului săvârșit: cum un roșu sonorizat, un alb fraged și un verde glauc pot compune dela sine întreguri picturale, numai prin eficacitatea convingerei coloristice a pictorului!

Este nimerit să se vorbească de o arhitectură a culorii și de o structură a culorii, cu privire la ultimul stadiu din evoluția picturii lui Bunescu. Cea dintâiu

impune o expresie statică întregului pictural din raportarea reciprocă a câtorva planuri principale de culoare, cealaltă exprimă în diferențierea pe suprafețe minime a pastei colorate, o anumită dinamică picturală, ca activitatea finală a țesutului cromatic. Niciodată nu se va putea sublinia îndeajuns siguranța nestânjenită cu care pictorul știe să pună în relațiune cu programul coloristic al unei pânze, exprimat în raporturi mari, jocul, țesut pe fațete multiple, al reflexelor transparente de culoare. Bogăția paletelor și strălucirea ei depășesc în cazul acesta imediația unei funcțiuni de expresivitate omenească, reușind să cristalizeze potrivit liniile de forță ale unor legi proprii. Aflăm detalii de culoare, ce se cuvînt socotite bijuterii de preț și care păstrează în raport cu căldura acordului omenească stă la baza picturii lui Bunescu, o valoare de pură semnificație și de oglindire luminoasă. Această obiectivitate în expresie este o cucerire neașteptată pentru arta lui Bunescu și duce în aceiași măsură la înobilarea lirismului său cât și la fundarea lui în obiect. Este tocmai ceea ce îi asigură de acum înainte pictorului o cuprindere mai largă și mai temeinică a realității, înlesnind desfacerea aspectelor acesteia, în reprezentarea sa artistică.

Bunescu este dintre cei pușini. Bunescu este un creator. Aceasta se înțelegea până astăzi în sensul creerii de ambianță sufletească. Peisagiile pictorului, liric pur, se cereau socotite stării de suflet trecute luminose în priveliște. Cele din ultimul timp subliniază o tensiune mai accentuată în atitudinea creatoare a ar-

tistului, îndemnat acum spre transpunerea motivelor din natură în armonii de culoare autonome. Bunescu își compune culoarea (după cum ne mărturisise el însuși), o construiește în raporturi înălțuite cu necesitate, potrivit unei logice stringente, care se suprapune realității perceptibile și îi impune o precisă orientare spre sensuri inedite de viață, făcute valabile prin simpla alegere a pictorului. Acest arbitrar din partea artistului nu atrage după sine, ca în nenumărate alte exemple la îndemâna oricui, o epuizare a substanței omenești ci constituie dimpotrivă condiția exterioară a creșterii sale în adâncimea expresiei. Mai mult de cât atât, socotim că obiectivitatea din ultimul timp în expresia artei lui Bunescu nu poate fi atribuită unor intenții pur formale, construcția culorii evidentă în peisagiile venetiene impunându-se nemijlocit și intuitiv privitorului ca o construcție de sensibilitate. De aceea chiar arhitectura cea mai bine caracterizată apare în pânzele lui Bunescu sprijinită nu pe schelăria formei, ci pe constanta unui sentiment latent de viață, pulsând acolo cu o uimitoare siguranță de sine, pe tot cuprinsul culorii. Este vorba de o vitalitate rară exprimată când în accente de forță, când în modulări de gingășie. Astfel a reușit Bunescu să dea graiu în materia cea mai depovărată, unui univers de simțire și să atribue o înfinitate de moduri expresive, grupărilor de culoare oricât de neînsemnate. Materia ajunge în felul acesta calitate, expresie pură, semnificație pe planul spiritului.

AUREL D. BROȘTEANU

D R A M A Ș I T E A T R U

T A B L E T E

FĂRĂ îngăduință de vreme și fără dăruire de repertorii, o întârziere asupra unei drame, nu este îngăduită. În schimbarea repede a afișelor, la toate teatrele, schimbare ce ține mai mult de sleirea publicului decât de urmărirea unei linii artistice de realizat, abia de mai poți distruge ca pe un mare eveniment. „*E așa cum vi se pare*“, de pildă, a lui *L. Pirandello*, la Teatrul Național.

E o luptă între nebuni, din care numai unul este, sau nu e niciunul, fiind toți, și cei așezați și normali din restul distribuției, și cei din stal, cari alcătuiesc publicul, dacă ar fi să credem pe rezonatorul piesei.

În bună dialectică pirandelliană, lămurită mai mult ca în orice altă lucrare a marelui scriitor italian, acțiunea oscilează larg, de la un punct de vedere la celălalt — de la acela al ginerelui, la acel al soacrei sale, ei sunt cei doi nebuni, având această putere dăruită de autor, să ia cu ea, în această unduire largă, întregul public.

În vecinătatea unui apartament burghez, frământat de mari curiozități, ca în provincie, un funcționar corect, locuiește la mansardă cu soția sa, pe mama acesteia ținând-o jos, într-o pivniță aproape, de unde

biata bătrână corespunde cu fiica ei prin semne. În mod firesc toți locatarii sunt intrigați până ce fiecare din cele două personaje — mama și soțul — ființei enigmatice de sus explică altfel adevărul său, contrazicând cu totul pe al celuilalt firește.

Piesa nu e alceva decât lupta dintre aceste mărturii, în spatele cărora se ascunde un adevăr sau o minciună insesizabile, de vreme ce până la sfârșit nu ni se pune nimic la îndemână, de către Pirandello, pentru a putea lămurii taina.

E comedia relativității cunoașterii, a subiectivismului anarhic și incongruent cu privire la contactul cu lumea din afară, e contrazicerea nesfârșită, e cercul vițios, în care se răsucesc premise ce nu se întretaie niciodată, și niciodată nu se pot soluționa.

Impresia pe care o lasă „*E așa cum vi se pare*“ e aceea a unui joc incurcat și enervant, a unui rebus de deslegat, deslegarea pe care o dă izvorând mai puțin din obiectul direct cu care luăm contact pe calea realizării — spectacolul însuși la care asistăm — cât din o cale interpretativă și personală, făurită după mijloacele și capacitatea fiecărui spectator, trecând la o egală distanță de piesă și emoția ei, și de încânta-

rea noastră personală, în aplicarea întregii noastre inteligențe, într'o minuțioasă construcție intelectuală. De altfel această metodă de a gusta și înțelege se aplică socot, față de opera întreagă de dramă, a scriitorului sicilian.

Ceeace este cu totul remarcabil în „E așa cum vi se pare“, este tehnica. Isbândirea transcrierii dramatice a acestei idei abstracte. Isbândirea mai deplină aci ca în orice altă piesă pirandelliană, se datorește unei vechi tradiții de teatru. Inflorirea subțire a interesului scenic, pe un material greu de prins și de drămuț, e o virtuozitate la care nu se poate ajunge decât având un trecut al genului. Căci ce este altceva această „E așa cum vi se pare“ decât o genială comedie dell'arte, ca tehnică și mijloace, proiectată pe un înalt plan intelectual? Aci stă de altfel și taina și farmecul lui Pirandello, în imbinarea aceasta fericită a două elemente, ce se contopesc într'un acelaș cuprins, din două zone de civilizație și de structură sufletească deosebite: materialul greu, fără contur precis, sângerat, frământat și tragic al nordului, turnat în tiparele sprintene și aerate, netede și puțin sumare, scheletice, ale sudului.

Interpretarea de la noi, se apropie mai mult de aceea pe care germanii obișnuiesc să o dea lui Pirandello, subliniindu-se o categorie cu totul îndrăgită de teatrul dela Berlin și Viena, și anume: grotescul. Interpretările țărilor latine, Franța și Italia, nu ating această categorie intermediară afecționând mai mult categoriile de bază, albul și negrul, tragicul și comicul, între care păstrează liniile de despărțire mult mai precise.

Legând un spectacol din două piese ce nu se întregesc, Studio-ul Teatrului Național a jucat într'o singură seară „Care din ele? a d-lui Anton Bibescu și Dardamelle“ a lui Mazaud. Prima este un mari-vaudage abil strunit, cu isvorul într'o mică întâmplare din viață, se poate, sau într'o anecdotă ușurătoare de lume grea. Cea de a doua este piesa neisbutită a autorului unei foarte isbutite piese într'un act, ce se numea și triumfa acum câțiva ani „La folle jounée“.

E iarăși în grotesc, de data aceasta textul însuș o cere, reluarea unui personaj ce ne vine din comedia veche, trecând prin Molière: încornoratul.

Atitudinea personajului central, „Dardamelle“ e iarăși împrumutată de aiurea: din „le Cocu magnifique“, a lui Crommelync. Deosebirea însă e următoarea: atitudinea la Crommelync e luată pe viu, de dreptul pe sentiment, pe gelozie. La Mazaud, e la puterea a doua; e atitudine pe atitudine socială, de încornorat. Firește că astfel prezentându-se lucrarea, totul este construit, totul este artificios, neavând ce căuta aci nici o umbră de trăsătură naturală. Sau din nenorocire, ne-am întâlnit cu o asemenea interpretare, în parte cel puțin. Trebuie remarcat că, din punct de vedere al realizării—decor și interpretare, regie într'un cuvânt—Dardamelle a fost cel mai supărător și amalgamat și disarmonic spectacol din această stagiune.

Și iarăși Teatrul Național, reintră în spectacolele unei sensibilități depășite, cu „Uitarea“ lui Pierre Frondaie în senzaționalul bernsteinian, dinainte de război. Arthurul sau Siegfriedul literaturii bancare burgheze venea din Levant sau din Egipt. Astăzi subț până d-lui Pierre Frondaie el vine în mod fatal din Rusia împănată cu Caucaz sau Afganistan. Puțină brutalitate, puțină senzualitate, ceva credință orientală și eroul principal e croit. Firește că în bună simetrie, el va avea și o umbră, sau un confident — ca în Racine — pentru ca să complacă tragediei franceze, care confident va fi, în speță, o confidentă — secretara Natalia. Dragoste cu o franceză. (Dincolo alt grup: soția franceză și amantul francez). Conflict. Banal, deocamdată. Pătrat, nu triumghi: doi și doi. Asta e marea noutate. Dar și idei! Orient-Occident! (Berdiaeff, Massis, Spengler, Keyserling) să fie oare așa? De ce nu? La sfârșit d-l Frondaie își aduce aminte că e „intelectual“ și că trebuie să atingă în leșia tuturor fadaseriilor de apărare apuseană, tartină franceză. Deci mica flașnetă teoretică; suntem alți oameni: noi ruși, voi francezi! Uf! În plină criză, Teatrul Național a înscris piesa în repertoriul său, fiindcă piesa „are de toate“. Mă îndoiesc însă că publicul — cu tot arsenalul de lux, muzică de exotic, de ușurel, de ideie și de suflet de montare — va reveni la gustul dinainte de război.

Un succes mare, a înregistrat Teatrul „Maria Ventura“ cu „Șoarece de biserică“, piesa autorului maghiar Feodor Laszlo. „Șoarecele“ e o fată sprintenă și destoinică, ce-și caută, prin muncă cinstită, un loc pe lume. Isbutește nu numai să muncească, dar chiar să subjuge pe un mare prinț al finanței internaționale, care în cele din urmă o ia în căsătorie.

Trepidația modernă a vieții înfrigorată de lucru, a geniului unanim ajutat de tehnică, își găsește bine rotunjit ecoul, în interiorul și munca marelui om de bancă — eroul piesei.

Duioșia unei duble romantice de muncă și de dragoste se anină abil de această febră, de acest ritm, minunat isbutit în transcriere. Spectacolul a biruit grație unei montări și interpretări remarcabile.

În primul rând, d-șoara Leny Caler, și-a găsit definitiv prețuirea generală, la justa și reală d-sale valoare artistică. Incontestabil d-șoara Caler este astăzi ingenua cu cele mai multe resurse din teatrul românesc.

Și pentru că am observat cândva, negativ, pe d-l Timică Georgescu, o plăcere și o datorie ne face să înregistrăm azi, un succes al d-sale, de cea mai subțire calitate.

Prețuim mult inițiativa Teatrului Ventura de a înscrie în repertoriul său lucrări din literaturile dramatice mai puțin cunoscute publicului. Țările mici — și politicești și culturalești — nu odată au adus surprize în artă — și în arta mare, și în arta mijlocie, dar izbutită.

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

PRINCIPESA MARTHA BIBESCU, scriitoare de limbă franceză, a scos o carte în românește: *Două portrete, Ferdinand al României, Anatole France*. Din literatura sa franceză, mărturisesc, n'am citit absolut nimic. N'am putut să citesc. E o pică mai tare decât mine, — absurdă poate, dar nu mai puțin reală. Orice român înzestrat, care scrie într'o limbă străină, mi se pare un dezertor. Și cu cât are mai mult succes, cu atât pica mea e mai tare. Îmi zic: literatura franceză n'avea nevoie de acest talent; literatura românească avea încă nevoie de el. Și, mie cel puțin, pica aceasta de neînfrânt nu mi se mai pare atât de absurdă. Credeți că în literatura franceză exista un gol pe care trebuia să-l umple talentul principesei Martha Bibescu? Eu nu cred și nu-mi inchipui un argument care să mă convingă de contrariu. Dar în literatura noastră un talent ca al său ar fi fost atât de necesar! O boieroaică ar fi scris aceste romane, din lumea ei aristocratică, într'un stil aristocratic pe măsura sufletului ei, moștenire ciselată de civilizația veacurilor. Ceva ce n'avem noi ceștilalți, feciori de popi, de țărani și de dascăli, brusc săltați din natura primară în cultura pe care, la rândul nostru, trebuie s'o creiem mai departe. Boierii lipsesc din ea. Chiar dacă la începuturile acestei culturi ei stau ca niște cititori venerați, urmașii lor i-au trădat. Scrisul românesc cel puternic, cel neaoș, cel rezistent, nu e boieresc. Nici Eminescu, nici Coșbuc, nici Caragiale n'au fost boieri. Apariția unei Martha Bibescu ar fi fost o glorioasă ispășire pentru atâtea spirite de elită, din tagma ei socială, ce s'au desolidarizat de sufletul românesc. Scriitoarea principiară le-a urmat, fără să adauge o glorie nouă literaturii franceze, dar sărăcind pe a noastră de una necesară.

Nu vreau să spun cu aceasta că Martha Bibescu nu are succes la Paris. Sub iscălițurile cele mai severe ale criticii franceze i-am citit elogiul neșovăitoare. La douăzeci de kilometri de Paris, într'un restaurant de vară, frumos ca o poveste din Damasc, cu răcoare de lac geometrizat, cu arbori uriași și beție de trandafiri, i-am văzut portretul cu autograf, așezat printre celebritățile politice, Academiei, literelor și artelor franceze. E un nume care circulă, dar o scriitoare care, oricât de prețuită, va fi socotită totdeauna ca străină. Francezii, numai cine-i cunoaște abstract își inchipuie că sânt eliberați de spiritul exclusivist. Despre George Enescu, de pildă, tratatele lor de muzică națională nu scriu mai mult de două trei rânduri. Între autohton și metec în artă nimeni nu face o mai categorică diferență ca francezul. Universalismul său nu are alt sens decât expansiunea și generalizarea în lume a geniului francez. E și firesc. Pentru a cunoaște geniul acesta, preferim deci un francez autentic decât un român care scrie franțuzește.

Vasile Pârvan, care avea, ca și noi, îndărățul său un

imens anonim rural, devenise în ultimii săi ani un pasionat iubitor de aristocrație. Probabil fiindcă, arheolog profund, trăise o viață printre marmore și patriciani romani. Când apăruse cartea *Isvor* a Principesei Martha Bibescu, el a venit entusiasmă și mi-a întins-o ca pe o revelație. Am refuzat-o spontan. Și l-am rănit adânc fără să vreau, fără să știu. Nu mi-a ertat-o până la moarte. Purtasem o prietenie pe care dânsul o cântase în versuri ce nu le voiu uita. Din clipa aceea totul s'a prăbușit. Câteva pretexte încă, acumulate de sensibilitatea lui jicnită, ne-au separat pentru totdeauna. Dar sânt sigur că, dacă la moartea lui aș fi fost în țară și m'aș fi apropiat de patul agoniei cu cartea principesei citită, Vasile Pârvan mi-ar fi iertat toate, — de câte nu eram vinovat.

Dintre cele două portrete, apărute în sfârșit și'n românește, unul, *Anatole France*, nu depășește însemnătatea unei amintiri fugare și a unei admirații literare: compatrioții marelui stilist, în frunte cu Charles Maurras, au scris despre dânsul pagini ce nu se pot egala; al doilea, *Ferdinand al României*, singură Principesa Martha Bibescu îl putea scrie. E o capodoperă a genului, — ca să ne folosim de terminologia d-lui Mihail Dragomirescu. Incontestabil, singurul lucru mare ce s'a scris despre marele suflet al Regelui defunct. Între a fi monarh român și între ceea ce era Ferdinand omul exista o multiplă antinomie. Timid din fire, a trebuit să fie om public; aristocrat german cu tradiții medievale, a trebuit să-și ia angajamente de bun român, catolic adânc credincios, a trebuit să fie protectorul Bisericii ortodoxe: îndeplinind în copiii săi obligațiile ortodoxe ale constituției noastre, a trebuit să fie excomunicat de Papa; declarând războiul Germaniei, adică propriei sale familii, a trebuit să fie șters din cartea cea mare a Hohenzollernilor și „ucis genealogicește“ părăndu-i-se că dinastia se clatină prin atitudinea întâului său născut, a trebuit să-l sacrifice desmoștenindu-l, deși l-a iubit până la moarte. Viața Regelui Ferdinand e o serie de acte neomenești decurgând toate dintr'o primă obligație luată cu jurământ față de poporul românesc. Și cum această obligație era expresia unei superioare conștiinți morale, actele sale neomenești apar ca supraomenești. Fiecare din aceste acte e o tragedie. Viața lui e un lanț de tragedii cum nici istoria nu cunoaște alta, nici hagiografia creștină. Peste toate acestea „Regele Ferdinand n'ar fi fost indelul de sacrificat dacă ar fi iubit regalitatea“.

Acest sacrificiu fără egal autoarea îl vede izvorând din ordinea transcendențială: „Regele Ferdinand a suferit înfrângerea cu o înălțime de suflet care nu-i putea veni decât dintr'o putere supranaturală“. Sau: „Alegând soluția ce-i eră inspirată de voința populară, dar care trebuia să-l coste cel mai scump, Regele Ferdinand a

plecat nu știu ce greutate din cântarele cerești de partea poporului român." Biografia lui intră întreagă în formula supremă a Evangheliei: cine-și pierde sufletul său, acela îl va câștiga. Prințesa Martha Bibescu nu exagerează întru nimic numindu-l martir, în sensul creștin al cuvântului. Pe acest martiragiu se întemeiază România mare.

Intuiția profundă și mâna magistrală, care au conceput și realizat aceste pagini, fac din *Ferdinand al României* întâiul monument pe care poporul românesc, prin Martha Bibescu, îl ridică marelui cititor de țară.

DARUL VREMII e o nouă revistă ce ne sosește pe neașteptate din Ardeal. Sobră, elegantă, occidentală la înfățișare. Dar mai ales surprinzătoare prin însuși faptul apariției. Acum putem s'o spunem răspicat: aproape pierdusem credința că generația tânără a Ardealului s'ar mai înfiora de lumina înaltă a stelelor. Nu din vina noastră, ci din manifestările de până acum ale acestei generații.

Ardealul de azi — și nu știu dacă cei de acolo înțeleg indetul câtă dragoste punem noi cei de dincoace în acest cuvânt vrăjit *Ardealul!* — trăește o epocă de extaz politic. Printr'o profundă greșală a centrului, ținut ani întregi la periferia vieții publice, el avea impresia ostracizării în România devenită Mare, în rândul întâiu, prin splendidul lui pământ și popor. A fost în această vreme o încordată luptă politică. Prin împrejurări speciale semnificația ei creștea incomparabilă față de luptele politice atât de obișnuite ale Regatului vechiu. Mișcarea durând sufletul tineretului întreg la angajat în ea. Generația tânără de peste munte a crescut în această încordare în care preocuparea politică prima peste toate celelalte. Lucian Blaga, pe măsură ce era mai serios înțeles, a devenit o mândrie a acestei tinere generații, dar impresionantul lui exemplu n'a găsit aproape nici un urmaș. Jocurile divine ale spiritului pur au fost mulți ani ca și inexistente pentru ardelenii tineri. Îi domina politica, îi chema sensul practic al vieții. Nu odată ne-am ciocnit scrisul cotidian cu al tinerilor acestora fanatizați de ideea politică. Și cum la noi politica e patimă exclusiv stăpânitoare, ne-a durut să constatăm la tineretul ardelenesc abdicarea dela spiritul înalt, liber și desinteresat. Mulți nu ne-au înțeles această atitudine și ne-au declarat adversari, când nu eram decât prieteni îngrijorați. Fiindcă noi cunoscusem din timpuri grele atitudinea generației anterioare iar comparația era în defavoarea celei actuale.

Cuprins de mistica democrației, Ardealul intelectualat trăește o epocă de extaz politic, de când biruința a incununat o luptă mare și grea. Larmă creatoare în ordinea practică, — sperăm — dar care speriasse muzele și le îgonise în codrii de brazi. Aveam im-

preșia că nici ciobanii, prietenii lor din veacul mitologic, nu le mai înțeleg glasul aerian. Și iată că pe neașteptate, apare această revistă *Darul Vremii*, care aduce în programul ei conștiința lîmpede a acestei situații. Ea năzuie să innoade un fir multă vreme întrerupt:

„Simțim cu toții că printre încheieturile formelor în care viața Ardealului de azi pare a fi cristalizată, un fluid de neliniști își caută o albie nouă.

Există un gând răsleț și o vorbă nerostită încă, elemente de preț tănuite în ascunzișuri ca și comorile pe care le anunță doar vâlvătăi în noapte.

În nădejdea că vom putea să dibuim măcar aceste daruri, pornim la drum”.

O salutăm. C așteptam demult să vină din Ardealul lui George Coșbuc, al lui Ion Agârbiceanu, al lui Octavian Goga, al lui Lucian Blaga și Liviu Rebreanu.

D. E. LOVINESCU, interviewat de *Rumpu*, găsește revistei noastre un cusur capital: acela că nu are un critic care să fie pivotul grupării. Dacă înțelegem bine, — deși credem că d. Lovinescu e prea ușor de înțeles, — vrea să spună că, precum *Viața Românească* are pe d. G. Ibrăileanu, precum *Convorbiri Critice* a avut pe d. M. Dragomirescu și precum *Sburătorul* l-a avut pe d-sa, tot astfel *Gândirea* ar trebui să aibă sau să inventeze un critic. Adică un domn grav și presumțios, irascibil ca o femee și autoritar ca un padișah, de preferință fără talent, dar cu un gust fix pentru talentele cenaclului, care domn grav să indeplinească în mijlocul colaboratorilor funcția de zeu generos în epitete critice și în ceaiu cu lămâie. E adevărat că nu-l avem și ne mândrim cu acest mare defect. Ceva mai mult: existența și răsunetul acestei reviste fără critic dovedesc tocmai inutilitatea lui. Fiindcă un critic—pivot, așa cum îl concepe d. Eugen Lovinescu și, în genere, mișcarea noastră literară, noi îl socotim un parazit al unei colectivități literare.

Dece critic? Să ne dea idei?

N'avem nevoie.

Să ne învețe să scriem?

N'avem nevoie.

Să ne pună note la fiecare bucată sau carte tipărită?

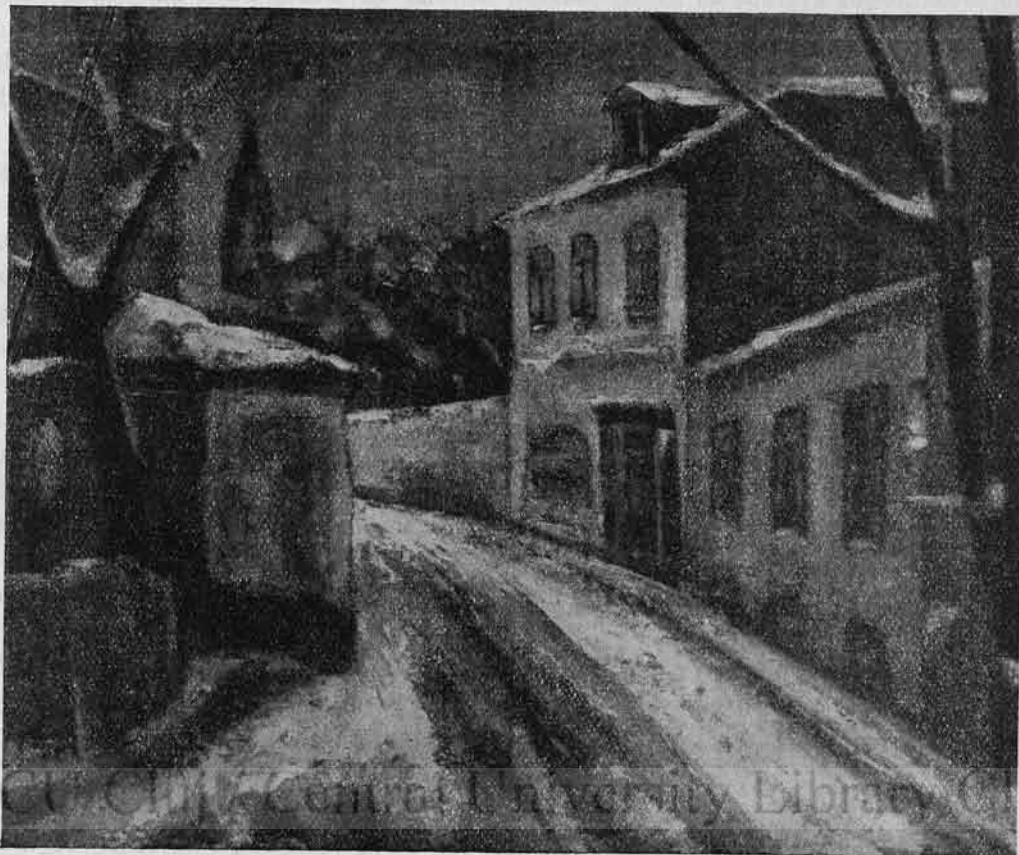
N'avem nevoie.

Să ne declare genii în paguba și în necazul celorlalți scriitori?

Nici de aceasta n'avem nevoie.

Oare celelalte reviste — cu pivoturi critice, — s'au dovedit mai orientate decât *Gândirea*, mai unitare în ținuta lor literară, mai fecunde și mai viabile? Să ni se dovedească și atunci vom regreta și noi absența zeului. Până atunci, scriitorii acestei reviste au câteva idei cardinale, lămurite din scrisul și din cultura lor, și le socot, în orice caz mai presus de orice critică.

NICHIFOR CRAINIC

M. BUNESCU

PEISAGIU URBAN

GANDIREA

D. GHIȚA

ZI DE TÂRG

